

EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTER

1386 Budapešť 62, P.O. Box 906/93, Maďarsko
Tel.: (36-1) 413-2200; Fax: (36-1) 413-2201
E-mail: office@errc.org
<http://errc.org>

30. júl, 2004

TENTO DOKUMENT JE PREKLAD Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU.
PLATNÁ VERZIA TOHTO DOKUMENTU JE V ANGLICKOM JAZYKU.
EURÓPSKE CENTRUM PRE PRÁVA RÓMOV NEZODPOVEDÁ
ZA ŽIADNE CHYBY V PREKLADE DO SLOVENČINY.

**PÍ SOMNÉ PRIPOMIENKY
EURÓPSKEHO CENTRA PRE PRÁVA RÓMOV
TÝKAJÚCE SA SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

NA POSÚDENIE
VÝBORU OSN NA ODSTRÁNENIE RASOVEJ DISKRIMINÁCIE
POČAS JEJ 65. ZASADANIA 2.až 20. AUGUSTA 2004

Zhrnutie

Európske centrum pre práva Rómov (ďalej len „ERRC“) predkladá nasledujúce písomné pripomienky týkajúce sa Slovenskej republiky na posúdenie Výboru na odstránenie rasovej diskriminácie (ďalej len „Výbor“) počas jeho 65. zasadnutia. ERRC je medzinárodná organizácia venujúca sa ochrane práv vo verejnom záujme so širokým záberom aktivít zameraných na boj proti antirómskemu rasizmu a porušovaniu ľudských práv Rómov (strategická litigácia, medzinárodná obhajoba, výskum a príprava stratégií pre verejnú politiku, tréningy rómskych aktivistov). Od svojho založenia v roku 1996 si v oblasti ochrany ľudských práv Rómov v Európe vybudovalo ERRC reputáciu vplyvnej medzinárodnej mimovládnej organizácie. Vzhľadom k závažnosti situácie, v ktorej sa slovenskí Rómovia nachádzajú, ERRC uskutočnilo rozsiahle aktivity vo výskumnej, politickej, právnej a vzdelávacej oblasti. Publikácie ERRC o Slovensku ako aj ďalšie informácie o tejto organizácii sú dostupné na internetových stránkach <http://www.errc.org>.

ERRC je oboznámené s obsahom piatej periodickej správy Slovenskej republiky predloženej Výboru¹ ako aj s ďalšími politickými dokumentmi slovenskej vlády, ktoré sa týkajú Rómov. Vitáme zvýšenú pozornosť slovenskej vlády o rómsku problematiku. Avšak opatrenia slovenskej vlády sú ešte stále nedostatočné na to aby, dosiahli efektívnu implementáciu Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ďalej len „Dohovor“).

V súvislosti s článkom 2 Dohovoru, vláda nepodnikla všetky nevyhnutné kroky, aby naplnila svoj záväzok - “zakáže a odstráni všetkými vhodnými prostriedkami, včítane zákonodarných opatrení rasovú diskrimináciu [...]”. Slovenský parlament schválil 20. mája 2004 komplexný anti-diskriminačný zákon, ktorý následne nadobudol účinnosť 1. júla 2004. Momentálne je príliš skoro na to, aby sa dalo zhodnotiť či v praxi tento zákon dokáže zaručiť prístup ku spravodlivosti všetkým, ktorí sa stávajú obeťami rasovej diskriminácie. Keďže bol tento zákon prijatý len nedávno, nesnažíme sa v tomto dokumente predčasne vyhodnocovať, či bude zákon schopný poskytnúť obetiam rasovej diskriminácie dlho odopieranú účinnú právnu ochranu. O mnoho dôležitejšie je, že 2. júla 2004, teda deň po tom, čo sa zákon stal účinným, zamietol sudca okresného súdu Bratislava IV návrh, ktorý namietal diskrimináciu v prípade núteného vyst'ahovania. Rovnako znepokojujúca je aj skutočnosť, že minister spravodlivosti oznámil, že požiada o prešetrovanie ústavnosti určitých ustanovení tohoto zákona. V praxi sa slovenskí Rómovia stávajú pravidelne obeťami diskriminácie skoro vo všetkých oblastiach života, od styku s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, ako aj pri uplatňovaní svojich hospodárskych, spoločenských a kultúrnych práv.

Vo vzťahu k článku 3 Dohovoru sa ERRC obáva, že vláda Slovenskej republiky zlyhala pri prevencii, zákaze a odstraňovaní rasovej segregácie Rómov. Táto skutočnosť je zvlášť viditeľná v oblasti školstva, kde úrady zabráňujú rovnému prístupu rómskych detí k vzdelaniu, umiestňujú ich v alarmujúcom rozsahu do segregovaných a subštandardných tried a škôl. Okrem priamych škôd vyplývajúcich z tohoto prístupu, takáto rasová segregácia rómskych detí v slovenskom školskom systéme spôsobuje, že aj v najbližšej budúcnosti ostanú Rómovia systematicky spoločensky vylučovanou sociálnou skupinou. Veľký počet Rómov navyše žije v chudobných osadách odlúčených od väčšinovej spoločnosti - osady sú charakteristické takými subštandardnými podmienkami ako nedostatok základnej infraštruktúry, hygienického vybavenia, pitnej vody alebo elektriny.

V súvislosti s článkom 4, protirómske verbálne prejavy nenávisťi sú bežnou súčasťou verejných diskusií na Slovensku. Protirómske vyhlásenia sú bežnou a neodškriepiteľnou súčasťou slovenského verejného života; dokonca aj u tak vysoko postavených verejných činiteľov ako je premiér Slovenskej republiky. Ustanovenia Trestného zákona postihujúce hanobenie národa, rasy a presvedčenia boli zriedkavo využité v prípadoch, ktoré sa týkali Rómov. Právna ochrana v prípadoch prejavov nenávisťi ešte oslabne, ak bude prijatý nový návrh Trestného zákona v takej podobe, v akej je v súčasnosti prerokovávaný slovenským parlamentom .

¹ CERD/C/419/Add.2

V spojitosti s článkom 5, Rómovia v minulých rokoch boli obeťami násilia tak zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ako aj neštátnych subjektov, čo je v rozpore s „právom na osobnú bezpečnosť a ochranu štátom proti násiliu a ujme na zdraví“ zakotveným v Dohovore. Nedávno sa vyskytlo niekoľko prípadov, kedy boli Rómovia usmrtení príslušníkmi slovenskej polície počas zadržania na policajnej stanici. Štátne orgány navyše nie sú schopné poskytnúť Rómom akúkoľvek ochranu proti členom a stúpencom nacionalisticko-extrémistických hnutí a iných násilných skupín. Navyše výskumy pod vedením nezávislých skupín zameraných na ochranu ľudských práv (vrátane ERRC) odhalili, že rómske ženy boli v minulých rokoch v slovenských nemocniciach podrobené vynúteným sterilizáciám.

ERRC a jeho partnerské organizácie zdokumentovali porušenie práv Rómov na nediskrimináciu pri uplatňovaní si hospodárskych a sociálnych práv, tak ako sú chránené článkom 5. Rómovia v Slovenskej republike sú obeťami diskriminácie v oblastiach zamestnania, bývania, zdravotnej starostlivosti a prístupu k sociálnym službám a sociálnemu zabezpečeniu.

Obsah týchto písomných pripomienok jasne dokumentuje, že článok 6 Dohovoru zaručujúci, že “zmluvné štáty zabezpečia prostredníctvom príslušných vnútroštátnych súdov a iných štátnych orgánov všetkým osobám podliehajúcim ich jurisdikcii účinnú ochranu pred všetkými činmi rasovej diskriminácie, ktoré v rozpore s týmto dohovorom porušujú ich ľudské práva a základné slobody, ako aj právo žiadať od týchto súdov spravodlivú a primeranú náhradu za akúkoľvek škodu, ktorú v dôsledku takej diskriminácie utrpeli“ má v súčasnosti nulové uplatnenie pre Rómov na Slovensku. Rasová diskriminácia voči Rómom a pokusy o zabránenie Rómom v ich snahe o realizáciu ustanovení zaručených v Dohovore sú totiž na Slovensku v súčasnosti, v roku 2004, skoro úplne nepotrestané.

Pretrvávajúce zastrašovanie obhajcov ľudských práv venujúcich sa problematike rasizmu na Slovensku je ďalším alarmujúcim faktorom. Aktivistom pre rómske práva sa v minulosti kvôli ich práci úrady vyhrážali začatím trestného stíhania. Je teda ťažké uveriť, že slovenská vláda skutočne hodlá v praxi realizovať záväzky vyplývajúce z článku 7 Dohovoru, v ktorom sa zaviazala, že podnikne bezodkladné a účinné opatrenia pre podporu porozumenia, znášanlivosti a priateľstva medzi rôznymi etnickými skupinami ako aj popularizáciu cieľov a zásad Charty Organizácie Spojených národov, Všeobecnej deklarácie ľudských práv a samotného Dohovoru. Nový návrh Trestného zákona, v súčasnosti prerokovávaný slovenským parlamentom, obsahuje návrh trestného činu “ohovárania verejného činiteľa”. Ak by bol tento nový zákon schválený, bude možné začať trestné stíhanie z dôvodu ohovárania orgánov verejnej moci, čím sa ešte viac prehĺbi súčasný pocit neistoty, už dnes existujúci v dôsledku výskytu podobných ustanovení v súčasnom trestnom zákone.

Cieľom tohoto dokumentu nie je vo vzťahu k Dohovoru poukázať na všetky otázky týkajúce sa Rómov na Slovensku. Ambíciou týchto podkladov je doplnenie správy slovenskej vlády pre Výbor o výsledky výskumov realizovaných pod vedením ERRC v niekoľkých oblastiach úzko súvisiacich s obsahom Dohovoru. Po všeobecnom úvode do problematiky vyjadruje táto správa naše obavy v nasledovných oblastiach:

- **protirómske prejavy na Slovensku**
- **anti-diskriminačný zákon a politika**
- **násilie**
- **vynútená sterilizácia rómskych žien**
- **zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie a sociálne služby**
- **vzdelanie**
- **bývanie**
- **otázky týkajúce sa hlásenia pobytu**
- **diskriminácia v prístupe k verejným službám**
- **etnické štatistické údaje**
- **obhajcovia ľudských práv**

V závere správa vymenúva niekoľko kľúčových odporúčaní slovenskej vláde so zámerom napomôcť Výboru pri formulácii záverečných pozorovaní ohľadom plnenia Dohovoru zo strany Slovenskej republiky.

Všeobecný úvod: krízová situácia v oblasti ľudských práv Rómov na Slovensku

V utorok, 24. februára 2004, z dôvodu rastúcich nepokojov v niekoľkých rómskych komunitách na strednom a východnom Slovensku, vydala slovenská vláda nariadenie k najväčšej mobilizácii vojenských jednotiek od roku 1989. Napriek tomu, že sa čísla v jednotlivých správach líšia, na území košického, prešovského a banskobystrického kraja bolo povolaných približne 1600 policajných jednotiek, 650 členov armády a ďalších 350 vojakov bolo v stave pohotovosti. Citát ministra vnútra, Vladimíra Palka, použitý v domácich médiách 24. februára večer: “Všetci príslušníci polície majú do odvolania pozastavené dovolenky. Dôvodom je najrozsiahlejšie použitie policajných síl od roku 1989. [...] Včera, prvýkrát od roku 1989 boli použité vodné delá.” V slovenskej tlači dominovali titulky typu “Toto je vojna!”

Nasadenie vojenských jednotiek bolo reakciou na sériu nepokojov rómskych komunit na Slovensku, ktoré sa opakovane vyskytovali a stupňovali po dobu približne dvoch týždňov. Počas tohto obdobia skupiny Rómov rabovali a poškodzovali obchody s potravinami. Vzbury boli spôsobené zmenou sociálneho systému, na základe ktorej od začiatku roku 2004 všetky osoby žiadajúce o sociálnu podporu dostávali menšie sumy dávok než tomu bolo v minulosti. Napriek tomu, že sa zmenený zákon vzťahuje na všetkých občanov Slovenska, postihli tieto zmeny obzvlášť mnohých Rómov. Nový zákon totiž výrazne znížil sociálne dávky rodinám s viac ako štyrmi deťmi a tiež podmieňuje vyplácanie časti sociálnych dávok² preukázaním právneho vzťahu k domu alebo bytu. Súdci podľa komentárov vplyvných slovenských politikov a podľa mediálnych diskusií, ktoré sa objavili pred prijatím zákona, boli tieto opatrenia prijaté špeciálne na to, aby dosiahli zredukovanie počtu Rómov poberajúcich sociálne dávky. Konkrétne okolnosti, ktoré viedli k použitiu vyšších zložiek bezpečnostných síl, boli výzvy prominentných rómskych aktivistov k celoštátnym protestom namiereným proti zmenám v sociálnom systéme zvolaných na stredu 25. februára. Protesty však boli napokon odvolané poobede 24. februára, údajne kvôli hrozbám použitia násillia. V niekoľkých obciach, v ktorých sa protesty 25. februára predsa len uskutočnili, k žiadnemu násilliu neprišlo.

Prepuknutie nepokojov Rómov – a núdzové opatrenia slovenskej vlády, ktorými na nepokoje reagovala – musia byť chápané ako jasné znamenie toho, že do dnešného dňa politika slovenskej vlády vo vzťahu k Rómom jednoznačne zlyháva. Oficiálne údaje z tretieho štvrtého roka 2003 (najaktuálnejšie dostupné údaje) naznačujú, že približne 87,5% slovenskej rómskej populácie je nezamestnaných; miera nezamestnanosti pre celú populáciu dosahuje hodnotu 14,2 %. Diskriminácia na trhu práce je veľmi rozšírená, ak nie absolútna, a v nedávnej minulosti sa vyskytli prípady, keď úrady práce prijali od potenciálnych zamestnávateľov oznámenia o pracovných miestach otvorene uvádzajúce, že nie sú určené Rómom.

Ako bude bližšie rozvedené v ďalšom texte, dokumentácia ERRC o vzdelávaní rómskych detí na Slovensku poukazuje na extrémny stupeň rasovej segregácie: počas školského roku 2002/2003 tvorili v mnohých slovenských špeciálnych školách pre mentálne postihnutých rómske deti viac ako polovicu žiakov. V niektorých špeciálnych školách *bol každý jeden žiak Róm*.

Mnohí Rómovia žijú v extrémne subštandardných, rasovo segregovaných osadách. Jedným z najznámejších príkladov takejto osady je Pätoraká, pri Rudňanoch, situovaná na mieste bývalej bane na ortuť. Spoločným menovateľom väčšiny osád je subštandardné alebo extrémne subštandardné bývanie, ako aj výskyt zvýšených environmentálnych rizík vrátane toxického odpadu, skládok odpadu a znečistenia pitnej vody úžitkovou vodou. Vo všeobecnosti rómskym osadám čiastočne alebo úplne chýba základná infraštruktúra ako cesty, elektrina, kúrenie, kanalizácia a prístup k pitnej vode. Osady sú tiež často odrezané od iných verejných služieb ako verejná doprava alebo poštové služby. Najreprezentatívnejším príkladom tejto situácie je sídlisko Luník IX v Košiciach. Mesto Košice, druhé najväčšie na Slovensku, postupne od roku 1995 vysťahovávalo Rómov z centra mesta a ubytovávalo ich na sídlisku Luník IX. Zároveň takticky poskytlo byty v iných lokalitách nerómskym občanom z tohto sídliska, aby sa mohli vysťahovať. V roku 2002 sa z Luníka IX vysťahoval posledný nerómsky nájomník, nechávajúc tak za sebou čisté – a extrémne subštandardné – geto.

² pozn. prekladateľa – príspevok na bývanie (§ 13 Zákona č. 599/2003 Z.z. o hmotnej núdzi)

Zmeny v slovenskom občianskom zákonníku, ktoré slovenská vláda prijala v roku 2001, oslabili navyše aj práva nájomníkov. Na základe tejto legislatívnej zmeny, boli slovenskí Rómovia vo veľkom počte nútené vystáť. Z nedostatku istoty právnej formy bývania a/alebo kvôli dlžobám na nájme žijú v súčasnosti tisíce ďalších pod stálou hrozbou núteného vystáť. Ďalšie otázky týkajúce sa bývania slovenských Rómov sú bezdomovectvo a preľudnenie, ako aj diskriminácia pri pridelení štátnych bytov, obštrukcie pri užívaní pôdy a zamietanie žiadostí o stavebné povolenia.

Protirómske nálady dosahujú v mnohých slovenských obciach extrémny stupeň. Rok 2003 bol poznačený niekoľkými pokusmi miestnych úradov o zastavenie projektov zameraných na zlepšenie situácie Rómov; často úspešne. V obci Svinia, napríklad, napriek skoro desať rokov bežiacemu medzinárodnému projektu, do ktorého sú medzi inými zapojené aj kanadská rozvojová agentúra (Canadian International Development Agency - CIDA) a americká mimovládna organizácia Habitat for Humanity, vďaka prekážkam zo strany obecného zastupiteľstva ako aj mnohých nerómov, zostáva rómska komunita radikálne segregovaná. Obecné zastupiteľstvo prijalo 1. apríla uznesenie č. 34/2003, v ktorom „schválila ukončenie aktivít, ktoré v súčasnosti v obci prebiehajú pod vedením organizácie Habitat for Humanity a CIDA“.

V iných prípadoch povolili obecné zastupiteľstvá rómske rozvojové projekty iba ak boli situované v izolovaných lokalitách. V septembri 2003, napríklad starostovia obcí Letanovce, Hrabušice, Arnutovce, Spišské Tomášovce a Spišský Štvrtok prijali rozvojový projekt navrhnutý vládou a financovaný Európskou úniou len pod podmienkou, že bude prebiehať v izolovanej komunite Strelníky. Ďalšie lokality, pre ktoré sú do budúcnosti naplánované alebo sa už realizujú rasovo segregované projekty bývania sú Nitra a Prešov.

V niektorých prípadoch sa úradníci pokúsili o vymazanie Rómov z obecného registra. Obecné zastupiteľstvo v Letanovciach napríklad 28. júna 2001 prijalo nariadenie č. 21/28.6.2001, ktorou schvaľuje „ukončenie trvalého pobytu občanov žijúcich v rómskej osade Letanovce s účinnosťou od 1. augusta 2001.“ Napriek zásahu Splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity ako aj správy z vyšetrovania parlamentného výboru, odmietlo obecné zastupiteľstvo v Letanovciach nariadenie zrušiť. Predpis bol následne súdom vyhlásený za neplatný, avšak od októbra 2003 nemalo približne 60 Rómov doklad o trvalom pobyte a to i napriek tomu, že sa mnohí z nich v Letanovciach narodili. Podobná situácia sa vyskytla aj v osade Vilčurňa v Spišskej Novej Vsi, kde z celkového počtu 1000 Rómov, mali od konca roku 2003 legálny pobyt len 727 Rómovia.

Rok 2003 je známy aj rozsiahlymi diskusiami, na Slovensku aj v zahraničí, vyvolanými tvrdeniami, že v minulých rokoch boli rómske ženy na Slovensku vynútené sterilizované, a že v oblasti zdravotnej starostlivosti boli Rómovia vystavení celej škále zneužívania, vrátane rasovej segregácie a verbálneho napádania. Poslanci Európskeho parlamentu už viac ako dvakrát upozornili komisára EU pre rozšírenie, Güntera Verheugena, na otázku vynútenej sterilizácie rómskych žien. Rovnako aj slovenské úrady začali vyšetrovanie v spojení s týmito tvrdeniami. Slovenska vláda schválila 29. októbra 2003 Uznesenie vlády SR k správe o priebehu a vývoji podozrení z údajných násilných sterilizácií rómskych žien v SR a o prijatých opatreniach. V dokumente sa píše: „Pri dôkladnom prešetrení niektorých sterilizácií žien však boli zistené nedostatky procedurálneho charakteru.“ Napriek potvrdeniu tejto skutočnosti vláda do dnešného dňa nenaznačila, že je pripravená ponúknuť obetiam vynútených sterilizácií odškodnenie.

Počas februárových nepokojov, ráno 25. februára 2004, po tom, ako po niekoľko dní odmietal navštíviť postihnuté komunity, premiér, Mikuláš Dzurinda konečne odcestoval na východ Slovenska, aby obvinil Rómov z toho, že namiesto práce, špekulujú nad sociálnym systémom.

Reakcie miestnych úradov a bezpečnostných síl na nepokoje mali v prvom rade charakter kolektívneho potrestania, čím prispeli k ďalšiemu odcudzeniu sa rómskych komunít. Napríklad v Trebišove sa večer, 23. februára, podľa oficiálnych informácií na nepokojoch zúčastnilo približne 400 z miestnych 5000 Rómov. Podľa terénneho výskumu uskutočneného miestnou partnerskou organizáciou Centrum pre práva Rómov na Slovensku (CRRS), od rána 24. februára, po dobu nie kratšiu ako 12 hodín uskutočnila polícia raziu v miestnej rómskej komunite, na ktorej sa zúčastnilo 240 policajtov. Počas týchto útokov policajti:

- Bez upozornenia vtrhli, často násilne vykopávajúc dvere, do domov mnohých Rómov bez toho, aby domácim predložili povolenie k prehliadke alebo akékoľvek iné odôvodnenie;
- Brutálne napadli obuškami a dokopali mnohých Rómov (väčšinou mužov), a to v obydliach, vonku na verejnosti a aj na policajných staniciah;
- Proti mnohým Rómom, vrátane maloletých, použili obušky spôsobujúce elektrošoky, mieriac na hlavu, ruky, hrudník a nohy.

Počas zásahu bolo zadržaných minimálne 27 osôb. O brutalite polície svedčia výpovede mnohých mužov, ktorí uviedli, že ich polícia počas razie 24. februára fyzicky napadla (mnohí mohli ukázať čerstvé pozdĺžne modriny spôsobené obuškami). ERRC a CRRS spravili navyše rozhovory so:

- 16-ročným D.N., mentálne postihnutým mladým Rómom, ktorý bol podľa jeho vlastnej výpovede napadnutý a zbitý obuškom jednak vo vnútri jeho vlastného domu ako aj vonku. Rovnako bol vystavený elektrickým šokom namiereným na ruky, čelo a brucho. D.N. bol tiež držaný po dobu približne 2 hodín na policajnej stanici, kde bol znovu fyzicky napadnutý a skôr než bol prepustený bol donútený podpísať dokument, ktorý mu nedovolili samému prečítať, ani mu ho nikto iný neprečítal, a ktorého obsah mu zostal neznámy;
- 14-ročnou A.B., rómskym dievčaťom, ktorú policajti údajne opakovane bili po chrbte obuškom;
- 16-ročným J.K., mladým Rómom, ktorého policajti bili obuškami po bruchu a bokoch až kým nezvracal;

Mnohí svedkovia, s ktorými ERRC a CRRS spravili rozhovory, uviedli, že policajti boli počas razie opití, iní spomenuli, že používali hrubý a urážlivý jazyk a niekoľkí ďalší podotkli, že keď sa v jednom momente pozreli von oknom, videli vo dvore policajtov “tancovať ako to bolo kedysi v Bosne”.

ERRC a CRRS informovali na stretnutí 25. februára o týchto udalostiach riaditeľa Okresného riaditeľstva Policajného zboru v Trebišove, pána Jozefa Mlynárika a žiadali, aby jeho úrad započal vyšetrovanie vo veci správania sa príslušníkov polície, ktoré sa na základe mnohých svedectiev javí ako porušovanie právomocí polície. Riaditeľ Mlynárik odmietol začať takéto vyšetrovanie. ERRC do dnešného dňa nevie o žiadnych právnych sankciách alebo disciplinárnych opatreniach, ktoré by boli uvalené na jednotlivých príslušníkov polície v spojitosti s udalosťami počas zásahu v Trebišove a neopodstatneným zadržaním Rómov v Trebišove.

ERRC pozorne sledovalo vývoj niekoľkých prípadov v kontexte rómskych nepokojov vo februári 2004:

- Pána Radoslava Pukyho, Róma z osady v Trebišove, našli 7. marca 2004 mŕtveho v miestnom potoku neďaleko osady. Naposledy ho videli dva týždne pred tým, deň po razíách, bežiacého cez pole prenasledovaného skupinou policajtov. Rodina po ňom pátrala už od razie. Skrátená pitevná správa uvádza, že príčinou úmrtia pána Pukyho bolo utopenie. Úplná správa o pitve nebola poskytnutá verejnosti, ale povráva sa, že obsahovalo zmienky o modrinách, zlomených rebrách a zlomenom zápästí. Pohreb Pána Pukyho, niekoľko dní po tom, ako bolo objavené jeho telo, sprevádzali prísne bezpečnostné opatrenia a bol prístupný len členom blízkej rodiny. ERRC a jeho partnerská organizácia so sídlom v Bratislave, Liga aktivistov pre ľudské práva, sa následne stretli s Generálnym prokurátorom SR a naliehali, aby bol prípad opätovne prešetrený. Hoci bolo ERRC neoficiálne upovedomené, že prípad bude znovu prešetrený, do dnešného dňa sme o tomto rozhodnutí nedostali žiadne priame potvrdenie z Generálnej prokuratúry SR. Ľudovít Puky, brat obete, bol opakovane zastrašovaný od chvíle, keď podpísal splnomocnenie na právne zastupovanie.
- V Záhorskej Vsi, obci na západnom Slovensku, využil miestny starosta nepokoje na to, aby z obce vyhostil niekoľkých Rómov, ktorých on sám spolu s ďalšími miestnymi predstaviteľmi obťažoval pri viacerých príležitostiach už od septembra 2003. Na dosiahnutie toho cieľ použili pravdepodobne organizované fyzické útoky namierené na vyhliadnutých rómskych obyvateľov Záhorskej Vsi (detaily sú zhrnuté v kapitole “Násilie”). 12. mája 2004 začalo Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Bratislave trestné stíhanie vo veci zneužitia právomoci a ďalších trestných činov v spojení s udalosťami, ktoré sa odohrali v období medzi 15. januárom a 2. aprílom. V tomto období, hrozbami, medzi iným, že ich deti budú umiestnené do starostlivosti štátu, naliehal starosta Záhorskej Vsi na rôznych miestnych Rómom, aby opustili obec. V čase, kedy predkladáme tento dokument, vyšetrovanie ešte stále prebieha.
- V obci Čaklov zatkli 24. februára za vylúpenie miestnych potravín 32 rómskych žien a 2 mužov. Rómska verzia tohoto prípadu znie, že vedúca týchto štátnych potravín sama ‘pozvala’ Rómom, aby mohli následne

oznámiť krádež a zbaviť sa nedávno objavených účtovných chýb. Keď ERRC 26. februára navštívilo spomínané potraviny, objekt bol v perfektnom stave, bez rozbitých okien, s regálmi plnými potravín, cigariet a alkoholu. Policajti údajne počas dvoch zásahov (25. a 26. februára) zatkli 34 Rómov po tom, ako ich s obuškami naháňali po uliciach, kopali do dverí obydli a vyhrážali sa násilím, ak ich nepustia dnu. Polícia sa pritom nepreukázala ani zatykačmi ani povolením k domovej prehliadke. Policajti tiež údajne používali hanlivý jazyk a zbili 3-ročného chlapca. Po tom ako zatkli jednotlivých Rómov, ich rodinám o nich neboli poskytnuté žiadne informácie. Po 48 hodinách v cele predbežného zadržania boli predvedení pred súd vo Vranove nad Topľou a po neverejnom vypočutí boli obvinení z trestného činu lúpeže v organizovanej skupine (Článok 234 ods. 2 písm. a) Trestného zákona), čo je na Slovensku závažný trestný čin, trestaný uväznením od 5 do 12 rokov. Všetky ženy, s výnimkou dvoch (jedna tehotná a druhá s dieťaťom mladším než 6 mesiacov) boli poslané do väzby do Levoče, kde boli až do súdneho procesu držané na samotke. Jeden z právnych zástupcov, ustanovený súdom, informoval ERRC, že príslušný sudca ich chcel prepustiť, avšak minister spravodlivosti nástojil na tom, aby zadržaní Rómovia zostali vo väzbe. ERRC telefonicky kontaktovalo ministerstvo spravodlivosti, avšak hovorca ministra poprel, že by sa bol minister pokúšal sudcu ovplyvniť. Média pokrývajúce vývoj rómskych nepokojov však uviedli, že podľa stanoviska Generálnej prokuratúry SR mali byť prepustené len tehotné ženy a ženy s deťmi mladšími než 6 mesiacov. Príbuzní sa o osude zatknutých dozvedeli až z odkazov na skle autobusu, ktorý viezol Rómky z policajnej stanice. Ženy z Čaklova boli umiestnené vo väzbe do začiatku apríla, kedy boli obvinenia proti nim prekvalifikované na krádež (§ 247 Trestného zákona) a boli následne prepustené na slobodu. Niekoľko čaklovských žien, ktoré boli zatknuté, svedčili u partnerskej organizácie ERRC, Ligy aktivistov pre ľudské práva, že im vo väzbe nasilu ostrihali vlasy. Jedna zo žien vraj počas väzby schudla 12 kilogramov. Po tom, čo ich prepustili na slobodu, dve zo žien údajne dostali list, v ktorom sa okrem iného uvádza “Narodil sa nový Hitler. Rómov dá do plynu, potrie ich krvou a spraví z nich mydlo.”

Napokon chceme uviesť, že slovenské médiá 26. februára informovali o tom, že vláda má v úmysle použiť 50 miliónov slovenských korún (približne 1,250,000 EUR) na kampaň, ktorej cieľom má byť vylepšenie reputácie Slovenska v zahraničí (podľa všetkého vláda reagovala na medzinárodnú kritiku odsudzujúcu prístup Slovenska k rešpektovaniu ľudských práv Rómov).

Prvým impulzom, ktorý vo februári 2004 vyvolal nepokoje v rómskych komunitách na Slovensku, boli, ako sme už spomenuli, zmeny v sociálnych zákonoch. Núdzová situácia v oblasti ľudských práv, ktorej musia Rómovia čeliť, nie je však na Slovensku žiadnym novým fenoménom a podľa mnohých sa táto situácia vo väčšine oblastí zhoršuje. Nasledujúci text poskytuje prehľad niekoľkých konkrétnych problémov, ktorými sa ERRC detailne zaoberalo.

Protirómske prejavy na Slovensku

Nemalý počet vysoko postavených slovenských verejných činiteľov ako i iné významné osobnosti slovenského verejného života sa v minulosti otvorene alebo nepriamo vyjadrovali protirómsky. Napríklad v roku 1993, vtedajší premiér, Vladimír Mečiar, varoval verejnosť, že “ak s nimi teraz niečo neurobíme my, urobia onedlho oni s nami.” V roku 1995, vtedajší minister zdravotníctva Ľubomír Javorský zasa údajne sľúbil, že “vláda spraví všetko pre to, aby sa rodilo viac bielych než rómskych detí”. Nie tak dávno, počas volebnej kampane v roku 2002, pán Róbert Fico, v súčasnosti jeden z najpopulárnejších slovenských politikov, uviedol počas svojej kampane, okrem iného, že “chce aktívne ovplyvňovať nezodpovedný nárast rómskej populácie.”³ O niečo neskôr, v marci 2003, sa do hlavných titulkov slovenskej tlače dostali výroky Jána Slotu, starostu Žiliny a predsedu Pravej Slovenskej národnej strany, keď sa nechal počuť, že jeho strana ponúka 20,000 slovenských korún (približne 480 EUR) každému rómskemu mužovi, ktorý sa nechá sterilizovať. Pán Slota, v minulosti líder

³ pre zhrnutie protirómskych výrokov verejnými činiteľmi na Slovensku od roku 1989, pozri: Commission on Security and Cooperation in Europe, “Coerced Sterilization of Romani Women in Slovakia“, Washington DC, 2003

Slovenskej národnej strany, ktorá bola v 90-tych rokoch koaličnou stranou niekoľkých vlád, sa už skôr preslávil výrokom, že rómska otázka na Slovensku by sa mala riešiť metódou „dlhý bič a malý dvor“.

Protirómske vyhlásenia sú bežnou súčasťou slovenského verejného diskurzu. Na ilustráciu postačia dva príklady:

- “Cigáni zo Svinej” - dokumentárny film o rozvojovom projekte v obci Svinia, zachytáva niekoľko svedectiev vidiečanov zastavajúcich názor, že by mali byť všetci Rómovia pozabijaní, ako aj výpoveď jedného aktivistu ako cituje miestneho úradníka, ktorý mu ponúkol “päťdesiat halierov za každého cigána v osade; pretože toľko stojí jedna guľka”.
- V septembri 2003 poslalo ERRC list firme *Orange Slovensko, a.s.*, telekomunikačnej spoločnosti, ktorá svojim zákazníkom začala v textovej forme rozposielať “vtipy” vrátane takýchto:

“Ako robí krava? Múú...
Ako robí pes? Hav hav...
Ako robí cigán? Cigán nerobí.”

alebo

“Rozprávajú sa dve desaťročné cigánky.
Róžika: 'Aranka, ty si ešte panna?'
Aranka: 'Som, Róžika.'
Róžika: 'A čo, tvoj otec je impotent?'”

Hoci sa Orange ERRC písomne ospravedlnil, rómskej komunite sa za tieto ani za ďalšie ‘vtipy’, nachádzajúce sa na internetovej stránke spoločnosti verejne neospravedlnil. Napriek tomu, že boli slovenské orgány na túto skutočnosť upozornené, nepodnikli v tejto veci vôbec nič.

ERRC si nie je vedomé žiadnych príkladov toho, kedy by vysoko postavený štátny úradník odsúdil rasizmus zameraný proti Rómom na Slovensku. ERRC rovnako nevie o žiadnom prípade, kedy by boli ustanovenia slovenského Trestného zákona použité proti osobám, ktoré slovne napadali Rómov na základe ich etnicity alebo ktoré inými spôsobmi šíрили protirómsky rasizmus.

Na záver treba dodať, že nový návrh Trestného zákona, ktorý je v súčasnosti prerokovávaný slovenským parlamentom, neobsahuje trestný čin hanobenia základe rasy, národnosti alebo etnicity (Článok 198 platného Trestného zákona) a preto, ak by bol prijatý zákon v novej podobe, výrazne sa oslabí oblasť nenávisťných prejavov v slovenskom trestnom práve. Nový návrh Trestného zákona prešiel v parlamente 12. mája 2004 prvým čítaním a v druhom čítaní bude prerokovaný pravdepodobne začiatkom augusta 2004.

Antidiskriminačný zákon a politika

Slovenský parlament prijal 20. mája 2004 komplexný antidiskriminačný zákon. Tento zákon nadobudol svoju účinnosť 1. júla 2004. V súčasnosti je preto príliš skoro na to, aby sa dalo odhadnúť, či v praxi zaručí spravodlivosť pre všetkých jednotlivcov vážne postihnutých rasovou diskrimináciou. Tento dokument sa preto nepokúša o špekulatívne hodnotenie, či nový zákon poskytne dôslednú právnu ochranu obetiam rasovej diskriminácie na Slovensku, alebo či slovenské právo v súčasnosti spĺňa medzinárodné štandardy tykajúce sa rozsahu a foriem antidiskriminačnej legislatívy. Chceme však upozorniť na nasledovné skutočnosti:

- 2. júla 2004, deň po nadobudnutí účinnosti nového zákona, zamietol sudca okresného súdu Bratislava IV návrh namietajúci diskrimináciu v prípade núteného vystaňovania.⁴

⁴ Igboanusi, Columbus, "Shortly after entry into force of Anti-discrimination Law in Slovakia, a Judge in Bratislava IV district court threw a case of discrimination into a trash bin!", nezverejnené, interné zdroje ERRC

- Bezprostredne po prijatí zákona, slovenský minister spravodlivosti, Daniel Lipšic, pohrozil, že podá na Ústavný súd SR podnet, aby sa tento vyjadril k ústavnosti niektorých ustanovení, a to najmä tých, ktoré umožňujú afirmatívnu akciu v prospech znevýhodnených skupín. V súčasnosti sa niektorí zástupcovia občianskej spoločnosti na Slovensku obávajú, že ak budú námietky ministra Lipšica úspešné, ohrozia existenciu mnohých vládnych programov zameraných na pomoc Rómom. Pre blízku budúcnosť je ešte dôležitejšie to, že sa ministrom Lipšicovi podarilo svojím postojom navadiť slovenskú spoločnosť proti "afirmatívnej akcii", pod ktorou veľká časť slovenskej verejnosti rozumie „nespravodlivé výhody pre Cigánov, ktorí si to nezaslúžia“.
- Slovenská vláda ešte neratifikovala niektoré právne nástroje, ktoré predstavujú kľúčové komponenty rozširujúcich sa európskych antidiskriminačných predpisov (acquis), vrátane Protokolu č. 12 Európskeho dohovoru o ľudských právach a Revidovanej európskej sociálnej charty.
- V posledných rokoch bol existujúci slovenský inštitucionálny rámec pre prevenciu rasovej diskriminácie často kritizovaný kvôli neefektívnosti. V júli 2003, počas posudzovania či Slovensko plní Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach sústredil Výbor OSN pre ľudské práva veľkú časť pozornosti na otázku, či inštitúcia ombudsmana (ktorá je uvedená aj v správe slovenskej vlády) je efektívnym nástrojom ochrany práv.

“Výbor víta vytvorenie inštitúcie ombudsmana a jeho voľbu, musíme ale s poľutovaním konštatovať, že nám neboli dodané dostatočné informácie o charakte sťažností, ktorými sa úrad ombudsmana zaoberá a preto nie je možné zhodnotiť rozsah a efektívnosť aktivít tejto novej inštitúcie.”

“Je zodpovednosťou štátu aby inštitúcia ombudsmana pôsobila ako efektívny a nezávislý monitorovací mechanizmus implementácie práv zaručených v Pakte a to najmä v oblasti diskriminácie. To znamená, že zmluvný štát by mal spolu s treťou periodickou správou predložiť aj výročnú správu úradu ombudsmana.”⁵

Dá sa konštatovať, že v oblasti antidiskriminačnej politiky týkajúcej sa Rómov, zaviedla slovenská vláda v posledných rokoch, v dôsledku medzinárodných tlakov, niekoľko programov zameraných na Rómov. Mnohé z nich sú popísané v aktuálnej správe slovenskej vlády, ktorú predložila Výboru. Avšak, i keď je možné, že niektoré z týchto programov mali pozitívny vplyv na zlepšenie určitých existenčných problémov, ktorým sú Rómovia vystavení, vláda dala málokedy, ak vôbec, najavo, že by považovala protirómske nálady za kľúčový dôvod problémov, ktorým musia Rómovia na Slovensku čeliť. Výsledkom tohoto postoja je, že aktivity vlády v oblasti programov na pomoc Rómom a jej anti-rasistické programy sa javia ako protichodné.

Vo svojich vyjadreniach týkajúcich sa Rómov na Slovensku, vláda často používa jazyk v takej forme ako je prezentovaný v správe pre Výbor; napríklad “vedomujúc si rozsah a zložitosť problémov rómskej národnostnej menšiny a jej spolužitia s majoritou”. Táto neschopnosť vlády jasne pomenovať/označiť problémy spôsobené rasizmom a rasovou diskrimináciou, napomáha k prehĺbeniu už v súčasnosti na Slovensku rozšíreného názoru, že Rómovia sami sú príčinou tak svojich problémov, ako aj problémov nerómskych obyvateľov.

Násilie

Počet hlásení o zlom zaobchádzaní s Rómami a o používaní neprimeranej sily zo strany polície sa stupňuje a je známe, že policajní príslušníci pri niekoľkých príležitostiach usmrtili Rómov.⁶

⁵ United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para. 7

⁶ bližšie informácie o mnohých prípadoch týrania, ktoré ERRC a jeho partnerské organizácie zaznamenali, sú prístupné na <http://www.errc.org/publications/indices/slovakia.shtml>

Večer 12. augusta 1999, zadržala polícia pána Lubomíra Šarišského a jeho priateľa z dôvodu „podozrivého správania“ a síce pretože jazdili na horských bicykloch. Títo dvaja muži boli následne obvinení z krádeže. Po tom, ako ich previezli na policajnú stanicu, ponúkol sa Marián Fabián, príslušník polície mimo službu, že dobrovoľne prevezme vypočúvanie pána Šarišského, s ktorým sa už zjavne v minulosti stretol. Počas vyšetrovania bol pán Šarišský postrelený do brucha a neskôr zraneniam podľahol. Spomínaný policajt bol podmienene odsúdený na jeden rok odňatia slobody za nebanlivosť. Európsky súd pre ľudské práva o prípade zatiaľ nerozhodol.

Slovenské médiá informovali 7. júla 2001 o ďalšom prípade, keď v noci z 5. na 6. júla usmrtili príslušníci na policajnej stanici v obci Revúca 51-ročného Karola Sendreia. Tlačové správy uviedli, že po bitke v miestnom bare v Magnezitovciach, ktorej sa 4. júla údajne pán Sendrei zúčastnil, ho domov nasledoval pán Ondrej Hudák mladší, policajt, a podľa výpovedí očitých svedkov vyviekol pána Sendreia pred dom a „pred kričiacimi deťmi a ženami ho brutálne zmlátil“. Na druhý deň, 5. júla poobede, sa pán Sendrei vybral do domu pána Ondreja Hudáka staršieho, starostu Magnezitoviec a otca policajta Hudáka. Vo vnútri domu ho údajne Ondrej Hudák ml. zrazil na zem a začal ho brutálne biť, k čomu sa mal pridať aj starosta. Denník SME citoval 9. júla vdovu po obeti, ktorá sa vyjadrila, že keď prišla do domu, je manžel „bol celý dobitý, mal vybité zuby a ležal nehybne na starostovom dvore.“ Synovia pána Sendreia tiež prišli na pomoc a strhla sa bitka medzi nimi a starostom so synom. Dvaja policajní príslušníci v službe podľa svedectiev tiež náhodou vošli do domu, na čo jeden z troch synov utiekol a druhý bol chytený počas pokusu o útek. Neskôr poobede toho istého dňa zadržali policajti pána Sendreia, jeho 32-ročného adoptovaného syna, Róberta Gunára a 28-ročného syna, Petra Sendreia a odviezli ich na policajnú stanicu v Jelšave a neskôr do nemocnice v Revúcej.

Na policajnej stanici v Revúcej boli všetci traja muži pripútaní k radiátoru. V článku uverejnenom 9. júla denníkom SME pán Gunár uviedol: „Pripútaní nás k radiátoru na chodbe. Nevypočúvali nás. Bez prestávky nás bili, kopali a tĺkli obuškami. Udreli ma pištoľou do hlavy a keď som na nich od bolesti kričal aby ma zastrelili, povedali mi, že ničím ich zbrane a zbili ma ešte viac.“ Pán Gunár tiež uviedol, že počas noci z 5. na 6. júla ich policajti všetkých troch bili približne 12 hodín. V súvislosti so smrťou otca, pán Gunár pre SME uviedol: „Môj brat a ja sme si všimli, že sa otec nehýbe a privolali sme policajtov. Videli, že máme pravdu a zavolali doktora, ale už sa ho nepodarilo oživiť. Náš otec zomrel pri nás, pripútaný k radiátoru.“ Podľa správ Českej tlačovej agentúry z 28. júla 2001, pitevná správa konštatovala, že pán Sendrei zomrel na šok spôsobený poškodením pečene, krvácaním do mozgu, zlomeninou sánky, hrudnej kosti a rebier, a v dôsledku ďalších, bližšie neurčených zranení. Denník Nový Čas uviedol, že Petra Sendreia prijali do nemocnice s otrasom mozgu a pán Gunár mal tmavé kruhy okolo očí a pasové modriny na bruchu.

Desiateho júla oznámil denník SME, že starosta Hudák a jeho syn Ondrej Hudák ml. boli obvinení z ublíženia na zdraví s následkom smrti a 30-ročný Miroslav S. spolu s 24-ročným Janom K. – obaja policajní príslušníci – boli obvinení zo zneužívania právomoci verejného činiteľa a ublíženia na zdraví. V októbri 2001 boli obvinenia proti starostovi a jeho synovi stiahnuté, ale ďalší traja policajti boli obvinení zo spoluúčasti na tomto prípade. Počet obvinených sa tak zvýšil na sedem osôb, všetci príslušníci polície. Od vtedy však v tejto kauze súd nerozhodol a Najvyšší súd Slovenskej republiky prijal 22. júla 2004 sťažnosť prokurátora a nariadil súdu v Banskej Bystrici, aby v danej veci rozhodol. K dnešnému dňu sa tak však nestalo. Všetci obvinení policajti boli prepustení na slobodu a jedného z nich dokonca prijali naspäť do služieb policajného zboru v Revúcej. Rodina zomrelého údajne dostala výhražné listy a bola minimálne raz fyzicky napadnutá susedmi z Magnezitoviec. Slovenského generálneho prokurátora o tejto skutočnosti upovedomila partnerská organizácia ERRC, Liga aktivistov pre ľudské práva.

Príslušníci obvodného oddelenia v Revúcej údajne od smrti pána Sendreia fyzicky týrali aj ďalších Rómov. Keď v máji 2003 zadržala Jaroslava Cipkeša miestna polícia z dôvodu podozrenia z krádeže, policajti ho údajne fyzicky týrali, bijúc ho päšťami a obuškami, tak na verejnosti ako aj na policajnej stanici. Z policajnej stanice ho prepustili ešte v ten istý deň ťažko poraneného a krvácajúceho na hlave. Polícia oznámila matke pána Cipkeša, že si zranenia spôsobil sám, keď si hlavu udieral o stôl. V máji 2003 podala mimovládna organizácia Liga aktivistov pre ľudské práva sťažnosť v súvislosti s týmto prípadom. V júni 2004 predvolali pána Cipkeša na výsluch, počas ktorého ho polícia donútila, aby sťažnosť stiahol. Po prepustení však oznámil, že chce, aby sa

v prešetrovaní sťažnosti pokračovalo. Napriek tomu, že vyšetrowanie prípadu vedie riaditeľstvo v Banskej Bystrici, vyšetrowateľmi sú tí istí príslušníci polície, ktorí pána Cipkeša pôvodne napadli.

V inom prípade 24. mája 2002 boli štyria Rómovia napadnutí neznámymi útočníkmi, ktorí, ako sa neskôr ukázalo, boli policajti. Stret medzi dvoma skupinami nastal, keď chceli neznámi útočníci pána Jozefa Žigu, 34-ročného rómskeho muža nasilu donútiť, aby od nich kúpil vetrovku. Keď odmietol, útočníci ho začali biť a kopať do hlavy a celého tela. Po niekoľkých minútach sa presunuli o ulicu ďalej, kde napadli ďalšieho muža, pána Štefana Ferka, 47-ročného Róma, ktorého ťahali za nohy, ruky a vlasy, a ktorého neskôr pritlačili k stene a bili, kým nezačal krváčať. Pán Július Gabčo, 24-ročný Róm, utrpel zranenie (zlomeninu nohy) počas toho, ako sa snažil odniesť svoje deti z ulice. Štyria útočníci rovnako napadli aj pani Emíliu Ferkovú, ktorú udreli s takou silou, až spadla na schody. Slovenský okresný úrad vyšetrowania začal prípad vyšetrowať a následne obvinil desiatnika L.R. zo spáchania troch trestných činov. Desiatnik L.R. nebol prepustený zo služby a 30. septembra bolo vyšetrowanie prípadu zastavené.⁷

Medzinárodné monitorovacie orgány opakovane vyjadrili svoje znepokojenie v súvislosti s výskytom útokov slovenskej polície na rómskych občanov. Výbor OSN proti mučeniu napríklad vo svojich záverečných pozorovaniach týkajúcich sa Slovenska vyjadruje obavu z „podozrení, že polícia sa zúčastňuje na útokoch proti Rómom ako aj proti iným obyvateľom“⁸. Podobne sa vo svojej tretej správe o Slovenskej republike vyjadrila aj Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI), keď uviedla, že: „ECRI neschvaľuje, že sa naďalej vyskytujú prípady policajného zneužívania a násillia voči príslušníkom Rómskej menšiny, vrátane prípadov úmrtia v policajnej väzbe“⁹

Slovenská vláda v súčasnej správe Výboru uvádza, že na Slovensku rastie počet rasovo motivovaných násillných trestných činov. Zvýšená pozornosť slovenskej vlády tomuto problému ako aj vytvorenie viacerých oficiálnych orgánov poverených monitorovaním takýchto trestných činov sú vítaným pokrokom. Avšak i napriek tomu, že si vláda uvedomuje závažnosť problému rasovo motivovaných trestných činov, ERRC nie je presvedčené, že správa slovenskej vlády poskytuje ucelený obraz reality, a že jej kroky sú dostatočné na to, aby zaistili potrebný stupeň bezpečnosti osobám, ktorým hrozia rasovo motivované útoky (najmä cudzinci s tmavou pleťou a Rómovia). Nasledujú príklady rasovo motivovaného násillia voči Rómom na Slovensku:

- Podľa svedectva pani Oľgy Sarköziovej z obce Záhorská Ves, poskytnutého pre organizáciu Liga aktivistov pre ľudské práva, okolo 9. hodiny večer 29. septembra 2003, preskočilo približne sedem mužov v maskách ploty pri domoch pani Sarköziovej a jej rómskych susedov Malíkovcov a s baseballovými palicami a inými predmetmi zaútočili na členov oboch rodín. Rodiny majú spolu 16 členov, z toho 7 detí a jednu tehotnú ženu, z ktorých boli všetci počas útoku napadnutí. Podľa výpovede pána Sarközioho, 59-ročného invalidného dôchodcu, jeden z útočníkov vytiahol zbraň a strelil do televíznej obrazovky, ktorá v momente vybuchla. Pán a pani Sarköziovi, ako aj ich synovia, Roman Sarkozi, 28-ročný a Jozef Sarkozi, 25-ročný, boli počas útoku vážne zranení. Podľa výsledkov zdravotných vyšetrení utrpela pani Oľga otras mozgu a poranenie ľavej ruky, pán Štefan mal zlomenú ruku, pomliaždeniny na hlave a odreniny na čele, Roman mal tiež zlomenú ruku a Jozef otras mozgu. Členovia rodiny Sarköziovej sa museli podrobiť šesťtýždňovému liečeniu. Podľa svedectva pána Romana Malíka, koncom toho istého roku, 25. decembra 2003 okolo 8:30 večer, násillne do ich domov vnikli deviatí muži a brutálne napadli rodiny baseballovými palicami, železnými tyčami a obuškami. Páchatelia zničili majetok oboch rodín, následne rozliali po dome horľavú tekutinu a podpálili. Podľa správy zo zdravotného vyšetrenia utrpel Roman Malík, 2-ročné dieťa, počas požiaru popáleniny tretieho stupňa na 25 percentách tela. Oheň zničil všetky osobné doklady členov oboch rodín, ich rodné listy, občianske preukazy, a dokumenty o priznaní sociálnych dávok. Násillníci sa potom presunuli o dom ďalej k pánovi Jozefovi Zemanovi a napadli jeho rodinu rozbíjajúc okná a dvere domu. Počas útoku sa pánovi Zemanovi podarilo odhaliť jedného

⁷ pre ďalšie informácie o tomto prípade pozri článok: “News Roundup: Snapshots from around Europe,” Roma Rights Quarterly, 3-4/2002, prístupný na http://www.errc.org/rr_nr3-4_2002/snap48.shtml

⁸ United Nations Committee Against Torture, Concluding Observations on Slovakia, 11 May 2001, CAT A/56/44/2001, para. 104(c)

⁹ Tretia správa Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii o Slovenskej republike, odstavec 48

z páchatel'ov, na základe čoho neskôr obeť uviedli, že poznajú identitu páchatel'ov, ale kvôli strachu z pomsty odmietli pred vyšetrovateľmi udať konkrétne mená, ak im polícia neposkytne policajnú ochranu. Pán Malík, pán Šarközi, pani Šarköziová, syn Roman Šarközi a pán Zeman boli počas útoku brutálne zbití. Podľa obeť vykrikovali útočníci počas oboch útokov, v septembri aj v decembri, rasistické nadávky typu „ty čierny špinavý cigán, dnes zomrieš“ a „čierne cigánske kurvy“. Po tom, ako boli obeť predvolané na výpoveď, vyšetrovateľ, kapitán Ján Paučík a ďalší policajný veliteľ v službe, údajne odmietli pustiť rómske obeť na policajnú stanicu, pretože sú vraj nositeľmi rôznych nákazlivých chorôb a jedno z detí má žltáčku. Liga aktivistov pre ľudské práva (LHRA) zaslala 21. januára 2003 sťažnosť viceprezidentovi slovenského Policajného zboru, Jaroslavovi Spišiakovi, v ktorej upozorňuje na to, že polícia pravidelne zlyháva vo vyšetrovaní podobných útokov a žiada, aby pán Spišiak zaistil dôsledné vyšetrovanie týchto prípadov. Predbežné vyšetrovanie, ktoré bolo naplánované na 23. januára 2003 sa neuskutočnilo a to údajne na základe pokynu pána Šimkoviča, starostu Záhorskej Vsi.

Podľa dokumentácie LHRA 3. júla 2004 napadli zamestnanci súkromnej bezpečnostnej spoločnosti v Záhorskej Vsi Rómov znova baseballovými palicami. Podľa svedectva pána Štefana Šarköziho ho útočníci zbili do bezvedomia a zlomili mu zápästie. LHRA podalo v mene obeť útokov v septembri 2003, decembri 2003 a júli 2004 trestné oznámenia. ERRC poslalo v súvislosti s prvými dvoma incidentmi slovenským úradom sťažnosť, avšak do dnešného dňa nebol v súvislosti s týmito prípadmi nikto predvolaný pred súd.

- Podľa terénneho výskumu ERRC 17. septembra 2002 napadli v Poprade siedmi mladí etnickí Slováci baseballovými palicami a nožmi 24-ročnú Rómku, pani S.P., 32-ročného Róma, pána L.D., a 26-ročného Róma, pána M.L. Títo traja Rómovia si cestou z nákupného strediska všimli, že ich prenasleduje skupina asi 8 až 10 mladých mužov s baseballovými palicami. Snažili sa utiecť, ale pani S.P. sa potkla a spadla na zem. Keď sa k nej útočníci priblížili, začali ju údajne opakovane po celom tele biť palicami a bodat' nožmi. Pani S.P. bola hospitalizovaná v Poprade s fraktúrou lebky, krvácaním do mozgu, ďalšími zraneniami hlavy a dvoma bodnými ranami na bruchu. Dvaja Rómovia, ktorí ju sprevádzali utrpeli údajne len ľahké zranenia. Riaditeľ oddelenia vyšetrovania popradskej polície, pán Široký, 18. septembra 2002 pre médiá uviedol, že vyšetrovanie nepotvrdilo rasový motív prípadu, a že vyšetrovanie bude pokračovať bez toho, aby boli obvinení vzatí do vyšetrovacej väzby.¹⁰
- 28. februára 2002 sa údajne strhla hádka medzi pani Irenou Suchanovskou, majiteľkou baru "Pegas" v obci Gánovce-Filice a pánom Martinom Kokym, Rómom, po tom, ako ho odmietla obslúžiť alkoholickým nápojom. Počas hádky pani Suchanovská zatelefonovala svojmu synovi, Petrovi Suchanovskému, ktorý je členom extrémistickej "skinheadskej" skupiny v Poprade. Večer toho dňa, obkolesila skupina asi 16 mladých mužov vyzbrojených baseballovými palicami a železnými tyčami osadu, v ktorej býval pán Martin Koky s rodinou. Útočníci vykrikovali rasistické heslá ako "Cigáni, poďte von, dnes vás pozabíjame". Útočníci vnikli do niekoľkých domov, v ktorých následne porozbýjali nábytok a palicami zbili siedmych rómskych obyvateľ'ov. Cestou z osady zbili ďalších dvoch mladých Rómov, ktorí sa vracali domov. Jedna z obeť zavolała políciu, ale policajní príslušníci prišli na miesto činu až hodinu po tom, ako útočníci odišli. Polícia pôvodne začala vyšetrovanie prípadu, ale v apríli 2002 ho prerušila. Partnerská organizácia ERRC, Liga aktivistov pre ľudské práva (LHRA) podala odvolanie, na základe ktorého bol prípad 3. mája 2002 znovu otvorený. Avšak podľa LHRA, úrad vyšetrovania z dôvodu nedostatku dôkazov na identifikáciu páchatel'ov, 26. júna 2002 vyšetrovanie znova zastavil. LHRA podala 18. septembra 2002 proti takémuto postupu sťažnosť na Ústavnom súde SR. Slovenský ústavný súd však podanie zamietol. ERRC a LHRA podali preto sťažnosť na Európskom súde pre ľudské práva, kde je prípad v súčasnosti v konaní.

V mnohých prípadoch, napriek presvedčivým dôkazom o tom, že išlo o rasovo motivované činy, ako aj napriek existujúcim zákonným ustanoveniam týkajúcim sa rasovo motivovaných činov, odmietajú slovenské orgány označiť trestne činy za rasovo motivované. Napríklad 19. augusta 2000, podľa výpovedí očitých svedkov ako aj

¹⁰ bližšie informácie sú prístupné na http://errc.org/rr_nr3-4_2002/snap49.shtml

svedectiev osôb, ktoré boli neskôr obvinené v súvislosti s prípadom, napadli štyria skinheadi dom, o ktorom sa vedelo, že ho obývajú Rómovia. Baseballovými palicami začali biť obyvateľov domu, medzi ktorými bola aj pani Balážová a štyri deti. Pani Balážová zomrela v nemocnici dva dni po útoku na zranenia mozgu. Počas útoku jeden z páchatel'ov údajne vykrikoval "buďte ticho vy čierne svine, lebo vás všetkých zabijem."

Porota Okresného vojenského súdu v Banskej Bystrici uznala pána Petra Banduru, ktorý bol v čase útoku príslušníkom Armády SR, vinným z trestného činu rasovo motivovaného ublíženia na zdraví (§ 222 slovenského Trestného zákona) a z trestného činu porušovania domovej slobody (§ 238) a následne ho odsúdila na trest sedem rokov odňatia slobody. Ďalší traja obžalovaní boli 30. augusta 2001 vypočúvaní Okresným súdom v Žiline a boli im udelené miernejšie tresty, od dva a pol po päť rokov väzenia. Pavol Hrčka, 22-ročný, bol odsúdený na päť rokov za ublíženie na zdraví. Súd rozhodol, že vo väzení stráni iba dva a pol roka a zvyšok trestu vykoná vo forme probácie. Pavol Kozák, 26-ročný, bol odsúdený na päť rokov väzenia za porušovanie domovej slobody. Keďže mal pán Kozák trestný záznam z predchádzajúceho obdobia, rozhodol súd, že si musí bezpodmienečne vykonať celú dĺžku trestu. Marián Skalica, 22-ročný, bol za porušovanie domovej slobody odsúdený na tri roky bezpodmienečného odňatia slobody.

Súd, napriek konkrétnym ustanoveniam slovenského Trestného zákona tykajúcich sa rasovo motivovaného ublíženia na zdraví, ako aj napriek odporúčaniam prokurátora, aby bol použitý príslušný paragraf Trestného zákona, odmietol uznať rasový motív činu. V písomnom odôvodnení predseda senátu uviedol, že v súvislosti so skutkami pána Hrčku, a to aj napriek tomu, že bol "sympatizantom hnutia skinheads", a že pred súdom priznal svoju nenávisť voči Rómom, súd nenašiel dostatočné dôkazy na to, aby uznal, že keď pán Hrčka vnikol do domu pani Balážovej a dobil ju na smrť, konal z dôvodu rasovej nenávisti. Okrem iného sa v odôvodnení uvádza, "[...] skutočnosť, že je sympatizantom hnutia skinheads a skutočnosť, že nemá rád Rómov, nemôžu byť považované za výraz rasovej nenávisti [...]" a "bolo dokázané, že pred touto udalosťou, obvinený nevyhľadával situácie, kedy by mohol cielene poškodiť dom, majetok, alebo životy príslušníkov rómskeho etnika".

Okresný prokurátor v Žiline následne podal odvolanie na Krajskom súde v Žiline. Odvolací súd 20. novembra 2001 rozhodol, že obvinení sa dopustili trestného činu rasovo motivovaného ublíženia na zdraví. Pán Kozák bol odsúdený za trestné činy vrátane rasovo motivovaného ublíženia na zdraví (slovenský Trestný zákon § 222 ods. 1 a 2b); pán Skalica bol odsúdený za trestné činy vrátane rasovo motivovaného ublíženia na zdraví (§ 222 ods. 1 a 2b); a pán Hrčka bol odsúdený za trestné činy vrátane rasovo motivovaného ublíženia na zdraví (§ 222 ods. 2). Odvolací súd však výrazne nezmenil dĺžku trestov, o ktorých rozhodol súd prvej inštancie. Odvolací súd rozhodol o týchto trestoch následne: pán Hrčka štyri roky odňatia slobody; pán Kozák päť rokov; a pán Skalica tri roky.

ERRC opakovane naliehalo na slovenskú políciu a súdy, aby zverejnili jasné smernice pre identifikáciu rasového charakteru trestných činov, ktoré by v tejto oblasti zabránili sporným súdnym rozhodnutiam. Do dnešného dňa však slovenské úrady nezverejnili smernice, ktoré by určovali, ako má byť vedené vyšetrovanie, aby bolo možné stanoviť, že ide o rasový motív. Niektorí slovenskí úradníci pred ERRC naznačili, že používané štandardy sú už teraz príliš prísne. Napríklad jeden policajný príslušník oznámil v apríli 2003 výskumníkovi ERRC, že polícia používa ustanovenia Trestného zákona o rasovo motivovaných činoch v prípadoch násilných napadnutí len vtedy, keď existujú svedectvá o tom, že páchatelia vykrikovali rasové nadávky alebo ak existujú "jasné znamenia", že páchatel' je skinhead.¹¹ V minulosti sa tiež vyskytli prípady, kedy súd rozhodol, že útoky skinheadov na Rómov nie sú rasovo motivované, pretože Rómovia a etnickí Slováci patria do tej istej "indoeurópskej rasy."

Medzinárodné orgány monitorujúce plnenie zmlúv a mimovládne organizácie opakovane vyjadrili znepokojenie nad vysokým stupňom ochrany, ktorá je na Slovensku poskytovaná páchatel'om násillia voči Rómom. Vo svojich záverečných pozorovaniach z roku 2000, tykajúcich sa Slovenskej republiky, napríklad Výbor OSN pre práva dieťaťa uviedol, že „znepokojujúce je pretrvávajúce násilných činov, najmä zo strany skinheadov, proti Rómom, ich deťom a ďalším etnickým menšinám. Opakovane sa tiež vyskytujú námietky, že polícia

¹¹ rozhovor ERRC s majorom Pavlom Parackom, 10. apríla 2003 v Poprade.

a prokuratúra nepostupujú dostatočne rýchlo a účinne pri vyšetrowaní rasovo motivovaných násilných činov a zdráhajú sa označiť útoky ako rasovo motivované.¹² V nedávnej minulosti, vo svojich záverečných pozorovaniach o Slovensku z roku 2003, uviedol Výbor OSN pre ľudské práva, že je znepokojený "správami, že Rómovia sú často obeťami rasových útokov bez primeranej ochrany zo strany orgánov činných v trestnom konaní."¹³ Európska komisia proti rasizmu a intolerancii zasa konštatovala, že "rasovo motivované násilie, vrátane brutálnych činov polície" pretrváva kvôli "nedostatočnej aplikácii zákona."¹⁴

Vynútené sterilizácie rómskych žien

Rok 2003 bol významný mnohými diskusiami, na Slovensku aj v zahraničí, tykajúcimi sa obvinení, že v posledných rokoch boli rómske ženy na Slovensku vynútené sterilizované slovenskými zdravotníckym personálom, a že Rómovia boli obeťami celej škály zneužívania slovenským zdravotným systémom, vrátane rasovej segregácie a slovných útokov. Poslanci Európskeho parlamentu už viac ako dvakrát upozornili Komiséra EU pre rozšírenie, Güntera Verheugena, na problém vynútenej sterilizácie rómskych žien a aj slovenské orgány začali prešetrovanie týchto obvinení.

ERRC uskutočnilo v roku 2002 v tejto oblasti rozsiahly terénny výskum. Väčšina z asi 200 žien, s ktorými ERRC počas tohoto výskumu o vynútenej sterilizácii rómskych žien urobilo rozhovory, potvrdili súhlas so sterilizáciou v nejakej forme. V mnohých prípadoch bola však hodnovernosť tohto súhlasu extrémne pochybná a v niekoľkých prípadoch ženy zásadne nesúhlasili s procedúrou sterilizácie: v niektorých situáciách doktori a/alebo zdravotné sestry žiadali od rómskych žien, aby podpísali súhlas bez toho, aby im bolo vysvetlené, čo podpísali a dôsledky súhlasu; v iných prípadoch získali údajne doktori a/alebo zdravotné sestry podpis žien až po sterilizačnom zákroku a otázka dobrovoľného súhlasu teda zostáva otázná. V ďalších prípadoch získali doktori a/alebo sestry súhlas žien v podmienkach, kedy podľa medzinárodných štandardov nemohli byť pacientky schopné vyjadriť svoj plný a vedomý súhlas.¹⁵ Napríklad v niekoľkých prípadoch, ktoré ERRC zdokumentovalo, prinútili doktori a/alebo zamestnanci nemocnice ženy, aby súhlasili so sterilizáciou takým spôsobom, že ich nepravdivo informovali, že ďalšie tehotenstvo môže byť pre ne životu nebezpečné. Doktori a/alebo zamestnanci nemocnice tiež mnohým pacientkám neposkytli zrozumiteľné informácie, keď negramotným ženám nevysvetlili obsah dokumentu, ktorý mali podpísať, alebo keď ich vyzvali, aby podpísali dokumenty v jazyku, ktorému nerozumeli. Doktori tiež často neobjasnili do detailov postup a dôsledky sterilizácie, čo spôsobilo, že niektoré ženy súhlasili s operáciou na základe chybných predpokladov (napr. že sa to dá preoperovať; že je to dočasné; že sa operácia týka len súčasného a nie budúcich tehotenstiev). Nasledujúci prehľad prípadov, ktoré ERRC zdokumentovalo počas výskumov na strednom a východnom Slovensku v jeseni a zime 2002, ilustruje vyššie uvedené skutočnosti:

- Pani P., 27-ročná žena zo Žehry, porodila cisárskym rezom v roku 1998 svoje druhé dieťa. Tato žena je negramotná a nepodpísala žiadne dokumenty. Po operácii jej údajne lekári oznámili, že bola sterilizovaná. Pani P. dosvedčila pred ERRC, že ju v žiadnom momente jej pobytu v nemocnici lekári o súhlas k sterilizácii nepožiadali.¹⁶
- Pani O., 35-ročná Rómka z Hodejova, porodila cisárskym rezom v roku 2002 svoje piate dieťa. Podľa jej vlastného svedectva, dostala pred operáciou formulár v slovenskom jazyku. Nikto jej neobjasnili obsah

¹² United Nations Committee on the Rights of the Child, Concluding Observations on Slovakia, CRC/C/15/Add.140, 23 October 2000, para. 25.

¹³ United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para. 17.

¹⁴ Tretia správa Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii o Slovenskej republike, CRI 2004(4). 27/06/2003, zhrnutie

¹⁵ pozri napríklad Dohovor Rady Európy o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny, 4. apríl 1997, E.T.S. 164 (Slovenskom ratifikovaný 15. januára 1998), článok 5; Chartu základných práv Európskej únie, 7. december 2000, 2000/C 364/01, článok 3 ods. 2; Regional Office for Europe, World Health Organisation (WHO), A Declaration of the Promotion of Patients' Rights in Europe, European Consulation on the Rights of Patients, 28-30. marec 1994, WHO Dok. EUR/ICP/HLE 121 (1994), články 3 ods. 1 a 2

¹⁶ stručný obsah prípadu založený na rozhovoroch ERRC, 30. septembra až 5. októbra 2002, Žehra.

tohoto formuláru ani napriek tomu, že pani O. nevie čítať po slovensky. Dokument podpísala v domnienke, že sa týka cisárskeho rezu. Po ukončení operácie jej lekár údajne oznámil, že nebude môcť mať ďalšie deti. Pani O. nechcela byť sterilizovaná a nikdy o to nežiadala.¹⁷

V auguste 2003 požiadal Výbor OSN pre ľudské práva slovenskú vládu, aby urýchlila vyšetrovanie prípadov označených za vynútenú alebo násilnú sterilizáciu a aby obetiam poskytla účinnú nápravu. Záverečné pozorovania Výboru týkajúce sa plnenie Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach Slovenskou republikou okrem iného uvádzajú:

„Napriek slovným a písomným odpoveďami poskytnutým delegáciou, zostávajú správy vynútenej sterilizácii Rómskych žien naďalej v pozornosti Výboru. Výboru je najmä ľúto, že v odpoveďiach predložených po prerokovaní správy, zmluvný štát jasne nezamietol, alebo neuznal porušovania princípu plného a vedomého súhlasu a namiesto toho tvrdí, že vyšetrovanie v súvislosti s pôrodnicami a gynekologickými oddeleniami dvanástich nemocníc nepotvrdilo porušovania zdravotníckych indikácií sterilizácií. Odkaz, v tom istom dokumente, na „skutočnosť, že nie všetky administratívne predpisy boli splnené, sa javí ako nepriame odobrenie porušovania požiadavky na vedomý súhlas (články 7 a 26).“

„Zmluvný štát je povinný prijať všetky kroky potrebné pre vyšetrovanie údajných prípadov vynútenej alebo násilnej sterilizácie, zverejniť výsledky vyšetrovaní, poskytnúť obetiam dôsledné právne prostriedky nápravy a predísť všetkým sterilizáciám uskutočňovaným bez plného a vedomého súhlasu.“¹⁸

Komisár Rady Európy pre ľudské práva vydal 17. októbra 2003 "Odporúčanie komisára pre ľudské práva týkajúce sa určitých aspektov a praxe v súvislosti so sterilizáciou žien v Slovenskej republike". Vo svojich odporúčaniach komisár konštatuje, že: " [...] na základe informácií uvedených vo vyššie uvádzaných správach ako aj informácií získaných počas návštevy, možno odôvodnene predpokladať, že k sterilizáciám, najmä na východnom Slovensku, dochádzalo bez informovaného súhlasu." Komisár ďalej uvádza, že:

„Zdá sa, že otázka sterilizácií sa netýka výlučne jednej etnickej skupiny zo slovenskej populácie ani nie je problémom ich nezákonného výkonu. Je pravdepodobné, že zraniteľní jedinci rôzneho etnického pôvodu boli v niektorej etape vystavení riziku sterilizácie bez riadneho súhlasu. Komisár je však na základe radu faktorov, ktoré sa v tejto správe rozvíjajú, presvedčený, že rómske obyvateľstvo východného Slovenska je mimoriadne ohrozené.“

[...]

„Komisár je znepokojený tým, čo sa javí ako rozšírený negatívny postoj k relatívne vysokej miere pôrodnosti medzi Rómami v porovnaní s ostatnými časťami obyvateľstva. Tieto obavy sa často vysvetľujú znepokojením zo zvýšeného podielu obyvateľstva žijúceho zo sociálnych dávok.¹⁹ Takéto vyhlásenia, najmä ak ich vyslovujú osoby s autoritou, skrývajú potenciál ďalšieho podporovania negatívneho vnímania Rómov medzi nerómskym obyvateľstvom. Nemožno vylúčiť, že tieto typy vyjadrení mohli podporovať nesprávnu sterilizačnú prax aplikovanú na Rómky.“

¹⁷ stručný obsah prípadu založený na rozhovoroch ERRC, 30. novembra až 9. decembra 2002, Hodejov.

¹⁸ United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para. 12.

¹⁹ Ministerstvo zdravotníctva v pozičnom dokumente z októbra 2000 uvádza, že "klesajúca miera pôrodnosti Slovákov v kombinácii s vysokou mierou pôrodnosti Rómov by mohla mať negatívny dopad na kvalitu populácie Slovenskej republiky". V materiály ministerstvo ďalej uvádza, že "ak sa nám nepodarí integrovať rómske obyvateľstvo a upraviť ich reprodukciu, narastie percento nekvalifikovaných a zdravotne postihnutých ľudí v našej populácii". (Pozičný dokument k pracovnému návrhu dokumentu národnej stratégie udržateľného rozvoja v Slovenskej republike, 16. október 2002, citát z "On the Margins" Open Society Institute)

Na základe rozsiahlej správy komisár odporučil slovenskej vláde nasledujúce kroky:

[...]

„Vo svetle špecifických okolností uvádzaných v tejto správe komisár odporúča, aby vláda Slovenskej republiky jasne uznala svoju objektívnu zodpovednosť za to, že nedokázala zabezpečiť, aby sa žiadna sterilizácia nevykonala bez slobodného a informovaného súhlasu, ako to požadujú medzinárodné ľudskoprávne nástroje. Vláda Slovenskej republiky by sa mala následne zaviazat', že ponúkne rýchlu, vyváženú, efektívnu a spravodlivú nápravu.“

„Na stanovenie modalít a kritérií pre opravné prostriedky, ktoré sa budú ponúkať obetiam, by sa malo uvažovať s vytvorením nezávislej komisie. Náprava by mala obsahovať kompenzáciu a ospravedlnenie;“

„Malo by byť vecou každej ženy rozhodnúť sa v svetle alternatívneho mimosúdneho mechanizmu navrhovaného vládou, či chce podať individuálnu žalobu, pokračovať v nej alebo naopak chce stiahnuť individuálnu žalobu, ktorá už môže byť na súde.“

Následne, 29. októbra 2003, prijala slovenská vláda Stanovisko vlády SR k správe o priebehu a vývoji podozrení z údajných násilných sterilizácií rómskych žien v Slovenskej republike a o prijatých krokoch a opatreniach. Tento materiál okrem iného uvádza: „Pri dôkladnom prešetrení niektorých sterilizácií žien však boli zistené nedostatky procedurálneho charakteru.“ Toto vyjadrenie bolo doplnkom Uznesenia vlády SR č. 1018 z 29. októbra 2003 k správe o priebehu a vývoji podozrení z údajných násilných sterilizácií rómskych žien v Slovenskej republike a o prijatých krokoch a opatreniach, ktoré obsahuje úlohy pre slovenského ministra vnútra, ministra zdravotníctva, ministra zahraničných vecí a Splnomocnenkyňu vlády SR pre rómske komunity.

S účinnosťou od 1. apríla 2004 zmenila slovenská vláda ustanovenia domáceho práva o požiadavkách v súvislosti s výkonom sterilizácií, zahrňujúc do tejto úpravy medzinárodné štandardy o informovanom súhlase. Prekvapivé však je, že slovenská vláda nenaznačila, že by bola pripravená poskytnúť odškodnenie obetiam vynútených sterilizácií.

V súčasnosti vedú Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) a ďalšie organizácie pred slovenskými a medzinárodnými súdmi niekoľko súdnych konaní v mene žien, ktoré tvrdia, že boli proti svojej vôli nútene sterilizované. Niektoré z týchto prípadov vrhajú nie veľmi dôveryhodný obraz o právnom štáte na Slovensku. Jednotlivé sudy boli napríklad nútené opakovane žiadať nemocnice, aby splnomocneným zástupcom poskytli a/alebo sprístupnili zdravotné záznamy pacientiek, ktoré údajne boli nútene sterilizované. V jednom prípade, ktorý bol postúpený s pomocou ERRC na súd, sudca rozhodol použiť nadmieru prísne štandardy dokazovania, ktoré žalobcovi úplne znemožnili dosiahnuť odškodnenie²⁰. V ďalších prípadoch sa údajne počas vypočúvania údajných obetí vynútenej sterilizácie, polícia vyhrážala, že zažaluje ich partnerov za znásilnenie. Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) tiež vyjadrila svoj nesúhlas so “[...] spôsobom akým boli vyšetrovania do teraz vedené“ a s „prístupom niektorých príslušníkov polície, ktorí boli počas vypočúvania údajných obetí, nadmieru neochotní a nemienili povzbudiť ďalšie ženy aby sa odhodlali podať trestné oznámenie.“²¹

Podľa ERRC sú niektoré vágne pasáže zahrnuté v správe slovenskej vlády pre Výbor snahou o riešenie (alebo aspoň snahou o predídenie kritiky) týchto problémov. Avšak i napriek tomu, že slovenská vláda predložila celých šesť paragrafov o reprodukčnom zdraví rómskych žien, ani jeden z nich sa nezaoberal tým, že dané

²⁰ krátke zhrnutie na základe prípadu ERRC. Pozri tiež Slovak Spectator, Vol 9, No. 12, 31. March – 6. April, 2003, prístupný na <http://www.slovakspectator.sk/clanok.asp?cl=12304>

²¹ Tretia správa Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii o Slovenskej republike, odstavce 97

medicínske postupy s často krát nezvratnými následkami sú vykonávané bez informovaného súhlasu pacientiek. Nie je teda isté, či slovenská vláda dostatočne pochopila právne otázky spojené s týmito prípadmi.

Zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie a sociálne služby

Napriek ústavným garanciam²² sú Rómovia v každodennom živote obeťami diskriminácie v prístupe k zdravotnej starostlivosti. Poskytovatelia zdravotnej starostlivosti Rómov často diskriminujú na základe rasy a dokonca ich v zdravotných zariadeniach oddeľujú od ostatných pacientov. Zdravotný stav Rómov je navyše vo všeobecnosti horší než u ostatnej slovenskej populácie a to najmä preto, že mnohí žijú v úbohých environmentálnych hygienických podmienkach a v izolovaných osadách bez prístupu k akejkoľvek zdravotnej starostlivosti.

Po tom, ako boli slovenskej vláde predložené dôveryhodné a podložené správy o diskriminácii Rómov v oblasti zdravotnej starostlivosti, odpovedala vláda Poradnému výboru (zriadenému Rámcovým dohovorom na ochranu národnostných menšín), že žiadne problémy tohoto typu neexistujú a odvolala sa na ministerstvo zdravotníctva, ktoré údajne žiadne podobné prípady alebo sťažnosti rómskych obetí nezaznamenalo.²³ Nasledujúce prípady ilustrujú nedôslednosť vlády pri plnení svojich záväzkov vo vzťahu k článku 5 Dohovoru.

- V januári 2001 oznámila mimovládna organizácia Kancelária právnej ochrany Rómov, že po násilnom zásahu policajtov v obci Hermanovce odmietli miestni lekári ošetriť mladého Róma a poskytnúť mu psychologické poradenstvo. Poslali ho preč bez záznamu o ošetrení.
- V štátnych nemocniciach v Košiciach, Spišskej Novej Vsi, Starej Ľubovni, Trebišove, Kežmarku, Rimavskej Sobote a Lučenci sú rómski pacienti často umiestňovaní do výlučne rómskych izieb a v niekoľkých prípadoch používajú oddelené sprchy, WC a nemajú prístup do spoločných priestorov využívaných ostatnými pacientmi.²⁴ Rómska žena zo Spišskej Novej Vsi vypovedala, že doktori “sa nestarajú o rómske ženy tak, ako o biele ženy... nikto sa nás neopýtal či nás niečo bolí a či niečo nepotrebujeme tak, ako sa pýtali bielych žien.”
- Rómski pacienti sú často obeťami fyzických a slovných útokov zo strany poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Napríklad:
 - Podľa partnerskej organizácie ERRC, Ligy aktivistov pre ľudské práva, po tom, čo úrady odpojili prívod vody a elektriny v rómskej osade Dunajská Cesta, na juhu Slovenska, vypukla v tejto komunite žltáčka typu A. Zdravotní pracovníci mestskej kliniky v Lučenci potom údajne v nasledujúcich dňoch prelepovali deťom ústa leukoplastom a mokrymi uterákmi ich bili za zlé chovanie v čakárni; zdravotné sestry popri bití údajne používali aj urážlivé a rasistické verbálne prejavy.
 - Rómska žena v obci Sútor informovala ERRC, že lekári v miestnej nemocnici boli voči rómskym ženám obzvlášť neslušní, nadávali im a urážali ich rasistickými prívlastkami, a že ona sama bola svedkom ako zdravotné sestry bili ďalšie rómske ženy.²⁵
- Obyvatelia Zemplínskej Teplice svedčili pred ERRC, že miestni zdravotní špecialisti nie sú ochotní navštíviť rómskych pacientov a do osady vstupujú len vo veľmi vážnych prípadoch.²⁶ Mladý muž zo segregovanej osady v Starej Ľubovni uviedol, že “v zime musíme asi kilometer pešo niesť naše tehotné ženy, ktoré idú rodiť do nemocnice”, lebo sanitky odmietajú prísť do osady.

²² Článok 40, Ústava Slovenskej republiky, garantuje “právo na ochranu zdravia” a bezplatné poskytnutie zdravotnej starostlivosti za podmienok uvedených v zákone

²³ Comments of the Government of Slovakia on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework for the Protection of National Minorities, 15 June 2002, GVT/COM/INF/OP/I(2001)001, para. 3

²⁴ terénny výskum ERRC, november a december 2002

²⁵ na základe rozhovoru uskutočneného ERRC, november a december, 2002, Sútor

²⁶ na základe rozhovorov uskutočnených ERRC, december 2002, Zemplínska Teplica.

V niekoľkých prípadoch malo zanedbanie poskytnutia pomoci v núdzi zo strany poskytovateľov zdravotnej starostlivosti veľmi vážne následky. Podľa materiálov Okresného súdu v Malackách, zomrelo ráno 4. októbra 2003 malé dieťa Jozefíny Huberovej a Martina Zemana z obce Plavecký Štvrtok po tom, ako pohotovostná služba dorazila viac než hodinu po zavolaní; vzdialenosť zdravotníckeho zariadenia od rómskej osady v Plaveckom Štvrtku je približne sedem kilometrov priamej a širokej cesty. Ako sa neskôr ukázalo, sanitka bola vyslaná až po tom, ako Rómovia kontaktovali políciu v Stupave. Občianske konanie vo veci náhrady škody momentálne prebieha. Rómovia z osady v Plaveckom Štvrtku uviedli, že pracovníci núdzovej zdravotníckej pomoci pravidelne odmietajú prísť do osady alebo prichádzajú s veľkým oneskorením.

Okrem prípadov diskriminácie v prístupe k zdravotníckej starostlivosti, aj ďalšie právne a praktické otázky súvisiace s Rómami, spochybňujú záväzok slovenskej vlády plniť ustanovenia Článku 5 Dohovoru, ktorý zakazuje diskrimináciu v prístupe k sociálnym službám.

Niektoré ustanovenia slovenských sociálnych zákonov môžu byť nepriamo diskriminujúce. V prvom rade, ako sme už vyššie uviedli, boli mnohí Rómovia postihnutí nedávnymi zmenami v sociálnom systéme, ktoré okrem iného znížili sociálne dávky pre rodiny s viac ako štyrmi deťmi a podmienili vyplácanie časti sociálnych dávok doložením legálneho vzťahu k bývaniu. Súdci podľa komentárov vplyvných slovenských politikov a mediálnych diskusií, ktoré sa objavili pred prijatím spomínaných zmien, boli tieto opatrenia prijaté špeciálne na to, aby viedli k zredukovaniu počtu Rómov poberajúcich sociálne dávky. Podľa Rádia Slobodná Európa, napríklad, 20. novembra 2002, vyhlásil Róbert Fico, ktorého strana "Smer" bola autorom niektorých reformných návrhov, že "Rómovia zistili, že je kvôli rodinným prídavkom výhodné mať veľa detí. Nemôžeme byť voči tomuto slepí. Ja by som vyplácal dávky maximálne na tri deti. Ak ponecháme veci tak ako sú teraz, garantujem vám, že tu o desať rokov budeme mať jeden milión Rómov." Otázky spojené s prístupom Rómov k sociálnemu bývaniu sú popísané nižšie, v časti "Bývanie".

Nedávne správy tykajúce sa prístupu k sociálnym programom tiež uvádzajú, že Rómovia, ktorí sa vrátili zo zahraničia po tom, ako neuspeli so žiadosťou o azyl v krajinách západnej Európy, sú špeciálne postihovaní a diskriminovaní vládnymi úradníkmi a sociálnymi pracovníkmi. Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) uviedla, že sociálni pracovníci v Kežmarku systematicky odmietali priznať dávky rómskym rodinám, ktoré sa vrátili z Fínska.²⁷ Na základe toho, kde a ako dlho žiadali rómske rodiny o azyl, vypočítali sociálni pracovníci výšku dávok, na ktoré mali Rómovia nárok zatiaľ, čo boli na Fínskom území. Potom Rómom oznámili, že je zbytočné, aby žiadali o príspevky, lebo podľa ich výpočtov nie sú v "hmotnej núdzi". Príkladom je pán Michal Lacko, Róm z Pavloviec nad Uhom, ktorý uviedol, že keď sa vrátil na Slovensko po tom, ako bola jeho žiadosť o azyl vo Fínsku zamietnutá, miestny úrad "vypočítal", že po návrate musí mať ešte minimálne 100 000 slovenských korún a preto podľa slovenského zákona netrpí "hmotnou núdzou" a nemá na nárok na sociálne dávky.²⁸

Vzdelávanie

Správa slovenskej vlády pre Výbor obsahuje desať bodov tykajúcich sa vzdelávania Rómov na Slovensku. Informácie, ktoré vláda poskytla, však podľa nášho názoru nie sú dostatočné na to, aby zhodnotili extrémnosť situácie, s ktorou sa v slovenskom školstve stretávajú Rómovia.

V prvom rade, oficiálne verejné údaje sú aspoň nejakým základom pre vyhodnotenie počtu rómskych detí v špeciálnych alebo iných subštandardných vzdelávacích inštitúciách. Slovenský Ústav informácií a prognóz školstva napríklad poskytuje ročne detailné údaje o vzdelávaní – vrátane etnických dát. Štatistické dáta sú

²⁷ Zoon, Ina, „On the Margins: Roma and Public Services in Slovakia, A Call to Action to Improve Romani Access to Social Protection, Health Care, and Housing“, ed. Mark Norman Templeton, New York: Open Society Institute, 2001, strana 40

²⁸ tamtiež, strana 40

založené na seba-identifikácii rodiny daného žiaka. Vzhľadom k stigme, ktorá sa spája s rómskou etnicitou, mnohí Rómovia neudávajú svoju etnickú identitu na oficiálnych dokumentoch. Spomínané štatistické údaje preto nepodávajú pravdivý obraz o počte tých rómskych detí, ktoré sú v dôsledku rasizmu umiestnené v segregovaných školských zariadeniach. Napriek podobným nepriehľadným chybám, poskytujú tieto údaje aspoň jedno zhodnotenie súčasného stavu vzdelávacích zariadení na Slovensku: podľa oficiálnych štatistických údajov z roku 2001, v školskom roku 2001/2002 navštevovalo 38 percent zo všetkých rómskych žiakov špeciálne školy alebo triedy pre mentálne postihnutých. Percento medzi deťmi z väčšinového slovenského obyvateľstva bolo 2,5 a medzi deťmi maďarskej národnosti 2,9 percenta.²⁹

Z dôvodu nedostatku presných dát týkajúcich sa situácie Rómov v slovenskom vzdelávacom systéme, podniklo ERRC na jeseň 2002 intenzívny terénny výskum v niekoľkých školských obvodoch na Slovensku. Účelom tohoto výskumu bolo poskytnúť pravdivejší obraz o vzdelávaní rómskych detí v slovenských školách. Na základe tohoto výskumu konštatujeme, že v školskom roku 2002/2003 bola v mnohých školách pre mentálne postihnutých viac ako polovica žiakov rómskeho pôvodu a v niektorých školách pre mentálne postihnutých bol *každý jeden žiak Róm*. Hlavné závery terénneho výskumu ERRC v troch slovenských okresoch sú:

V okrese Spišská Nová Ves bolo v školskom roku 2002/2003 sedem špeciálnych základných škôl pre mentálne postihnuté deti. V šiestich z týchto škôl bolo ERRC schopné zozbierať údaje vzťahujúce sa k etnicite žiakov.³⁰ Z celkového počtu 985 žiakov navštevujúcich počas školského roku 2002/2003 v okrese Spišská Nová Ves spolu sedem špeciálnych základných škôl pre mentálne postihnuté deti, bolo minimálne 813 – teda približne 82,5 percenta – Rómov. V tých šiestich špeciálnych školách v obvode Spišskej Novej Vsi, v ktorých boli etnické údaje známe, tvorili Rómovia 813 z 822 žiakov. To značí, že rómske deti tvorili skoro 99 percent všetkých žiakov.

Etnicita žiakov v špeciálnych základných školách, okres Spišská Nová Ves
školský rok 2002/2003

Škola	Celkový počet žiakov	Rómski žiaci
Špeciálna základná škola Letanovce	153	153
Špeciálna základná škola Hrabušice	84	84
Špeciálna základná škola Krompachy	154	152
Špeciálna základná škola Markušovce	120	120
Špeciálna základná škola Rudňany	199	198
Špeciálna internátna škola Spišské Vlasy	112	106
Špeciálna základná škola Spišská Nová Ves	163	-

V okrese Prešov bolo v roku 2002/2003 päť špeciálnych základných škôl pre mentálne postihnuté deti. Z celkového počtu 694 žiakov navštevujúcich týchto päť škôl počas školského roku 2002/2003 bolo minimálne 494 – čo je 71 percent – Rómov. Podobne ako v predošlom prípade, v jednej zo škôl (špeciálna internátna škola) neboli etnické údaje dostupné. Ak nerátame túto prešovskú internátnu školu, počet rómskych detí, ktoré v školskom roku 2002/2003 navštevovali v prešovskom okrese školy pre mentálne postihnutých, je 494 z celkového počtu 591 žiakov; čo predstavuje približne 84 percent všetkých žiakov.

Etnicita žiakov v špeciálnych základných školách, okres Prešov
školský rok 2002/2003

Škola	Celkový počet žiakov	Rómski žiaci
Špeciálna základná škola, Prešov	200	104

²⁹ založené na údajoch Štatistického úradu Slovenskej republiky na stránke <http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab/tab3a.htm> a na údajoch Ústavu informácií z prognóz školstva, Separát štatistickej ročenky školstva SR 2001, Bratislava 2001

³⁰ informácie o etnickom profile špeciálnej základnej školy v Spišskej Novej Vsi poskytol pre ERRC riaditeľ školy

Špeciálna základná škola, Chminianske Jakubovany	290	290
Špeciálna základná škola, Rokycany	24	23
Špeciálna základná škola, Malý Slivník	77	77
Špeciálna internátna škola, Prešov	103	-

V bardejovskom okrese boli v tom isto školskom roku dve základne školy pre mentálne postihnuté deti a špeciálne triedy pre mentálne postihnuté deti v dvoch ďalších školách. Z celkového počtu 253 žiakov navštevujúcich tieto školy alebo triedy pre mentálne postihnutých, bolo v tomto okrese 205 – približne 81 percent – rómskych detí.

Etnicita žiakov v špeciálnych školských zariadeniach, okres Bardejov
školský rok 2002/2003

Škola	Celkový počet žiakov	Rómski žiaci
Špeciálna základná škola, Bardejov	129	82
Špeciálne triedy, Raslavice	31	31
Špeciálne triedy, Malcov	26	26
Špeciálna základná škola, Zborov	67	66

Terénny výskum, ktorý v septembri 2003 uskutočnilo ERRC v obci Telgárt, okres Brezno, ukázal, že 79 z celkového počtu 80 žiakov navštevujúcich miestnu špeciálnu školu pre mentálne postihnuté deti boli Rómovia.

Aj v miestach, kde rómske deti navštevujú normálne základne školy existujú dôkazy rozšírenej rasovej diskriminácii. Aj v týchto prípadoch však chýbajú dôveryhodné údaje o etnickom zložení žiakov na štátnych základných školách. Počas spomínaného terénneho výskumu na jeseň 2002 navštívilo ERRC normálne základne školy v okresoch Bardejov, Spišská Nová Ves a Prešov. Počas tohoto výskumu navštívilo ERRC aj školy označované miestnymi obyvateľmi ako “cigánske školy” – t.j. školy považované domácim nerómskym obyvateľstvom za nekvalitné z dôvodu prevahy rómskych detí. ERRC tiež navštívilo školy situované v blízkosti veľkých a známych rómskych osád. Ani v jednom zo školských obvodov nie je možné ustanoviť ako-tak detailný prehľad etnického zloženia v normálnych štátnych základných školách. Avšak etnické zloženie v školách troch školských obvodov, ktoré ERRC navštívilo, naznačuje, že veľká rasová segregácia je charakteristická aj na úrovni normálnych základných škôl.

V bardejovskom okrese navštívilo ERRC 10 normálnych základných škôl a skonštatovalo, že v dvoch z týchto škôl tvorili rómske deti 100 percent všetkých žiakov a v ďalších piatich školách prekročoval pomer Rómov viac než 50 percent.³¹ Nasledujúce údaje prezentujú etnické zloženie žiakov v jednotlivých školách:

Percento rómskych žiakov navštevujúcich školy v blízkosti veľkých rómskych osád alebo školy označované miestnymi obyvateľmi za “cigánske školy”, okres Bardejov
školský rok 2002/2003

Škola	Spolu	Rómovia	% Rómov z celkového počtu žiakov
Základná škola, Zborov	377	200	53%
Základná škola, Bardejov	847	144	17%
Základná škola, Raslavice	525	25	5%
Základná škola, Gaboltov	279	147	53%
Základná škola, Malcov	429	127	30%

³¹ v bardejovskom okrese bolo v školskom roku 2001/2002 celkovo 63 štátnych základných škôl; Počet všetkých škôl pre rok 2002/2003 v čase predloženia týchto podkladov ešte nie je známy

Základná škola, Cigeľka	33	33	100%
Základná škola, Lenartov	61	43	70%
Základná škola, Petrová	76	76	100%
Základná škola, Hradské	50	31	62%
Základná škola, Nižný Tvarožec	45	26	58%

V Spišskej Novej Vsi navštívilo ERRC 10 normálnych základných škôl.³² V štyroch z nich tvorili Rómovia viac než 50 percent žiakov, a tri z týchto škôl boli na 100, 99 a 93 percent rómske. S výnimkou dvoch škôl bola koncentrácia rómskych žiakov alarmujúco vysoká v porovnaní s počtom Rómov v miestnej populácii:

Percento rómskych žiakov navštevujúcich školy v blízkosti veľkých rómskych osád alebo školy označované miestnymi obyvateľmi za “cigánske školy”, okres Spišská Nová Ves
školský rok 2002/2003

Škola	Spolu	Rómovia	% Rómov z celkového počtu žiakov
Základná škola, Letanovce	285	92	32%
Základná škola, Markušovce	430	255	60%
Základná škola, Spišský Hrušov	234	37	16%
Základná škola, Rudňany	395	158	40%
Základná škola, Smižany	907	344	38%
Základná škola, Bystrany	530	494	93%
Základná škola, Spišské Vlasy	182	182	100%
Základná škola, Krompachy, ulica SNP	149	148	99%
Základná škola, Hrabušice	402	192	47%
Základná škola, Spišská Nová Ves, Lipová ulica	574	80	13%

V prešovskom okrese navštívilo ERRC 10 normálnych základných škôl.³³ V troch z nich tvorili Rómovia 100 percent všetkých žiakov. V jednej škole to bolo 64 percent. Vo zvyšných 6 školách tvorili Rómovia 18 až 41 percent všetkých žiakov.

Percento rómskych žiakov navštevujúcich školy v blízkosti veľkých rómskych osád, alebo školy označované miestnymi obyvateľmi za “cigánske školy”, okres Prešov
školský rok 2002/2003

Škola	Spolu	Rómovia	% Rómov z celkového počtu žiakov
Základná škola, Žehra	68	68	100%
Základná škola, Hermanovce	238	90	38%
Základná škola, Mirkovce	93	93	100%
Základná škola, Varhaňovce	60	60	100%
Základná škola, Svinia	333	213	64%
Základná škola, Drieňov	228	42	18%
Základná škola, Petrovany	250	58	23%
Základná škola, Kendice	225	93	41%
Základná škola, Lemešany	345	79	23%
Základná škola, Chminianska Nová Ves	445	95	21%

³² v okrese Spišská Nová Ves bolo v školskom roku 2001/2002 celkovo 33 štátnych základných škôl

³³ v prešovskom okrese bolo v školskom roku 2001/2002 celkovo 75 štátnych základných škôl

V praxi považujú miestni obyvatelia, školskí zamestnanci a samotní Rómovia tieto školy za menej kvalitné než tie, v ktorých prevažujú nerómski žiaci. Táto skutočnosť tiež prehĺbuje obavy z toho, že generácie rómskych a nerómskych detí vyrastajú na Slovensku izolovane, čím sa obnovuje a zosilňuje súčasný stav etnickej neznášanlivosti na Slovensku.

Školská politika, aká v súčasnosti na Slovensku existuje, nie je prispôbena tomu, aby prakticky riešila túto alarmujúcu situáciu. ERRC nevie o žiadnych vládnych programoch – ani o žiadnej škole na Slovensku – ktoré by uskutočnili opatrenia na preradenie rómskych detí zo segregovaného vyučovacieho prostredia do bežných škôl, a ktoré by poskytli žiakom, rodičom, učiteľom a administratívnejmu personálu podporu potrebnú pre úspešnú desegregáciu. Naopak, ako je uvedené v správe pre Výbor, slovenská vláda považuje školy pre mentálne postihnuté deti za vhodné inštitúcie pre vzdelávanie rómskych detí:

"V odpovedi na odporúčanie č. 11 Výboru uvádzame: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky schválilo s platnosťou od 1. septembra 1999 projekt pod názvom „Akcelerácia úspešnosti rómskych žiakov“. Do uvedeného projektu bolo zahrnutých 10 pilotných základných škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím a 7 kontrolných tried z piatich normálnych základných škôl s vysokou koncentráciou rómskych žiakov."

Je nutné pripomenúť, že vláda nebola sama schopná dodať štatistické údaje týkajúce sa segregácie rómskych detí v školách. Nie je preto jasné ako chce slovenská vláda, bez toho, aby túto sféru monitorovala, v budúcnosti podať hlásenie o pozitívnom vývoji v oblasti boja proti rasovej segregácii vo vzdelávaní.

Slovenská správa pre Výbor rovnako opomenula, že protirómska antipatia je jedným z hlavných vplyvov spôsobujúcich segregáciu Rómov v slovenskom školskom systéme. Experti v tejto oblasti pritom jasne naznačujú, že nesúhlas nerómskych rodičov s tým, aby ich deti chodili do školy s rómskymi deťmi je jedným z hlavných dôvodov, prečo sú projekty zamerané na integráciu rómskych detí do väčšinového prostredia neúspešné. Jeden z expertov pre vzdelávanie zo Štátneho pedagogického ústavu povedal ERRC:

"S integráciou sú spojené tri hlavné problémy a vyriešenie jedného bez toho, aby sa pokročilo aj v oblasti ďalších dvoch neprinesie žiadnu zmenu k lepšiemu. Prvý problém je nevhodný systém zaraďovania žiakov do špeciálnych škôl; druhým sú neprímerané osnovy v štandardných školách a celkové prostredie na základných školách; tretím problémom je nepriateľský postoj väčšinového obyvateľstva"³⁴

Slovenská vláda pri rôznych príležitostiach potvrdila segregáciu rómskych detí a naznačila, že sa táto situácia môže čoskoro zhoršiť. Spoločné memorandum o inklúzii vypracované slovenskou vládou, dokument prijatý v rámci politiky EU a podpísaný Európskou Komisiou 18. decembra 2003 uvádza:

"Nové riziko pre inklúziu rómskych detí zo špeciálnych škôl do vzdelávania v hlavnom prúde prináša navrhovaný zákon o financovaní škôl, v ktorom rozpočet školy bude závisieť od počtu žiakov. Možno predpokladať, že špeciálne školy za týchto podmienok budú mať záujem udržať si svojich rómskych žiakov, čím sa posilní ich segregácia v separovaných školách a triedach. Preto jednou z priorit pre riešenie problému segregácie rómskych detí zostáva ich integrácia do bežného vzdelávania."

Podobný prístup znamená dramatické zlepšenie po nie tak dávnych vyjadreniach vlády, ako napríklad počas návštevy slovenskej delegácie vo Výbore OSN pre ľudské práva v júli 2003, kedy slovenská delegácia rázne zamietla, že by bolo možné hovoriť o rasovej segregácii v slovenskom školstve. Napriek všetkému, súčasná správa slovenskej vlády pre Výbor vôbec nespomína problém rasovej segregácie v slovenskom školstve.

Vo svojich záverečných pozorovaniach, ktoré sa týkajú plnenia Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach zo strany SR Výbor OSN pre ľudské práva uvádza

³⁴ rozhovor ERRC s pani Margitou Levčíkovou, 19. november 2002, Bratislava

“Výbor berie na vedomie uvedenie programov typu predškolské ročníky na základných školách, zahrnutie rómskeho jazyka do vyučovacieho procesu a zavedenie pozície asistentov učiteľa pre rómske deti. Výbor je však znepokojený značne neproporčným počtom rómskych detí, ktoré sú umiestnené do špeciálnych škôl pre mentálne postihnuté deti. Výsledkom tohoto prístupu je zvýšená diskriminácia a teda aj rozpor s článkom Paktu.“

“Zmluvný štát by mal podniknúť okamžité a rozhodné opatrenia na odstránenie segregácie rómskych detí v štátnom vzdelávacom systéme takým spôsobom, aby bolo zaistené, že cieľom každého diferencovania v rámci vzdelávania je zaistenie účasti žiakov v nesegregovaných školách a triedach. Tam, kde je to potrebné, mal by zmluvný štát rómskym deťom poskytnúť špeciálnu výuku, aby zaistil, prostredníctvom pozitívnych opatrení, že budú mať prístup ku vzdelaniu bez segregácie.“³⁵

Bývanie

ERRC sa v súčasnosti podieľa na rozsiahlom projekte týkajúcom sa práv na bývanie na Slovensku. Projekt realizujeme v spolupráci s domácimi partnerskými mimovládnyimi organizáciami (konkrétne s Nadáciou Milana Šimečku) ako aj s Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) so sídlom v Ženeve a s finančnou podporou britského Human Rights Project Fund of the United Kingdom's Foreign and Commonwealth Office.³⁶ Projekt obsahuje zahŕňa rozsiahlu dokumentáciu prípadov spojených s právami na bývanie slovenských Rómov. Na základe predbežných výsledkov tohoto výskumu, ako aj ďalších výskumov, ktoré ERRC realizovalo v minulosti v spojitosti otázkami bývania na Slovensku, ERRC konštatuje, že je nutné, aby sa slovenská politika bývania v blízkej budúcnosti zaoberala minimálne týmito problémami:

- Neformálne bývanie/subštandardné osady

Pri diskusiách týkajúcich sa bývania Rómov, zvykne byť dominantnou situáciou Rómov žijúcich v osadách – prevažne na východnom a strednom Slovensku. Často však zmienky o osadách znemožnia akúkoľvek ďalšiu diskusiu a to čiastočne preto, lebo podmienky bývania vo väčšine veľkých osád ako napríklad Jarovnice, Svinia či Hermanovce sú tak extrémne. Znáмым príkladom je osada Pätoraká v blízkosti mesta Rudňany, ktorá je situovaná priamo na mieste bývalej bane na ortuť. Spoločným menovateľom väčšiny týchto osád je subštandardné alebo extrémne subštandardné bývanie, rozšírený výskyt environmentálneho nebezpečenstva vrátane toxického odpadu, skládok odpadu, a znečistenia pitnej vody odpadovou vodou. Vo všeobecnosti chýba rómskym osadám, čiastočne alebo úplne, formálna infraštruktúra - cesty, elektrina, kúrenie, kanalizácia a prívod pitnej vody. Osady často tiež nemajú prístup k iným verejným službám ako verejná doprava alebo poštové služby. V posledných rokoch nebola vláda schopná poskytnúť ucelené údaje o počte subštandardných osád existujúcich na Slovensku.

- Nútené vyst'ahovanie

V roku 2001 schválila slovenská vláda zmenu slovenského Občianskeho zákonníka tak, že oslabila práva nájomníkov. Následne po týchto zmenách bolo niekoľko slovenských Rómov násilu vyst'ahovaných zo svojich obydlií. Mnohé mimovládne organizácie na Slovensku vyjadrili obavy, že z dôvodu alarmujúcej a stále sa prehĺbajúcej chudoby Rómov v spojení s nefungujúcou právnou ochranou pred núteným vyst'ahovaním, sa v najbližšom období počet vyst'ahovaní ešte zvýši. Nasledujúci text je dokumentáciou niekoľkých nútených vyst'ahovaní, s ktorými bolo ERRC oboznámené:

³⁵ United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para. 18.

³⁶ pre viac informácií o situácii bývania Rómov na Slovensku, pozri text “Campaign for Roma Housing Rights in Slovakia”, prístupný na <http://www.errc.org/db/00/AD/m000000AD.doc>

V septembri 2003 začalo ERRC v spolupráci s miestnym právnikom súdne konanie na košickom okresnom súde z dôvodu núteného vyst'ahovania niekoľkých rómskych rodín v Košiciach. Poväčšine rómski nájomcovia dvoch budov na Mlynárskej ulici 17 a 18 v Košiciach bývali v týchto objektoch od roku 1986 a podpísali odvtedy nájomné zmluvy s viacerými majiteľmi. Aby prenajímatelia donútili nájomníkov odísť, rozhodli sa neodôvodnene zvýšiť nájom a s ním spojené poplatky, ako aj zabarikádovať vchod a použiť vyhrážky. V júli 2003 sa súkromní majitelia daných objektov rozhodli, pred očami zástupkyne ERRC, nasilu, s použitím psov, vyhnáť z domov približne tridsať rómskych a päť nerómskych rodín. Mnohí z vyst'ahovaných Rómov sa uchýlili k rodinám alebo známym, pretože náhradné ubytovanie v ubytovni "Kosmalt", ktoré im vlastníci domov ponúkli, nebolo vhodné na bývanie. Policajti, ktorých privolali na miesto činu, sa len prizerali tomu, ako boli väčšinou rómski nájomníci vyhánaní zo svojich domovov. V októbri 2003 súd rozhodol, že bude rodinám povolené, aby sa vrátili do pôvodných bytov až do vynesenia konečného rozhodnutia. V novembri 2003 nadobudlo súdne rozhodnutie platnosť. Od marca 2004 však majitelia objektov začali renováciu a nájomníkom nedovolil, aby sa znova nasťahovali do týchto budov.

V ďalšom prípade, ktorý bol oznámený ERRC mimovládnu organizáciou Liga aktivistov pre ľudské práva, úrady v obci Tornal'a, blízko Rimavskej Soboty na juhu Slovenska, vyst'ahovali v minulých mesiacoch Rómov z domov do mobilných buniek na okraji obce. V niekoľkých prípadoch vyhnali údajne miestne úrady Rómov až do vedľajšej obce Barca, čo primälo starostu tejto obce, aby poslal sťažnosť starostovi Tornale.³⁷ Obete postihnuté vyst'ahovaním mali údajne dlhy na nájme. Podľa LHRA však z dôvodu vysokej nezamestnanosti v tomto regióne, meškali s platbami aj nerómski nájomníci tých istých bytových domov. Nerómovia v tejto obci však podľa všetkého zo svojich domovov vyst'ahovaní neboli.

Nie je známe akú ochranu poskytla Slovenská republika obetiam násilných vyst'ahovaní, aké opatrenia prijali slovenské úrady, aby obetiam poskytli náhradné ubytovanie a dokonca ani či štát monitoruje vyst'ahovania, aby zaručil, že sa nedejú na diskriminačnej báze.

- Bezdomovectvo

Terénny výskum ERRC odhalil, že bezdomovectvo – vrátane takzvaného skrytého, kedy v dôsledku násilného vyst'ahovania žijú početné rodiny v preplnených priestoroch – je problémom v mnohých slovenských mestách, vrátane Košíc, Prešova a Trnavy.

- Preľudnenie/výrazné preľudnenie

Preľudnenie a výrazné preľudnenie obydľí sme zaznamenali vo viacerých oblastiach, vrátane Bardejova, Košíc a Spišských Tomašoviec.

- Diskriminácia pri pridelovaní štátneho bývania/iná diskriminácia

Na Slovensku sú často hlásené prípady diskriminácie pri pridelovaní štátneho sociálneho a verejného bývania. Okrem už spomínaného prípadu selektívneho pridelovania bytov v Košiciach, kde len nerómovia dostávali bývanie mimo sídliska Luník IX, zdokumentovali výskumníci ERRC a Nadácie Milana Šimečku v septembri 2003 mnohé ďalšie prípady diskriminácie pri pridelovaní verejného bývania. V septembri 2003 nás informovali Rómovia z obce Bystré v okrese Vranov nad Topľou, že miestny úrad stavia sociálne byty, ktoré však nie sú určené pre Rómov. Podľa výskumníkov boli v niektorých lokalitách (napríklad Prešov), rómske rodiny umiestnené do bytov vyhradených pre chronických neplatičov a to i napriek tomu, že tieto rodiny nemali žiadne dlžoby na nájme. V iných osadách boli Rómovia nútení pracovať na verejných stavebných projektoch. ERRC a Nadácii Milana Šimečku nie je známe, že by sa aj nerómovia museli zapojiť do výstavby bytov, aby ich neskôr mohli obývať.

Napokon, niektoré obce a mestá údajne prijali predpisy o prístupe k sociálnemu bývaní, ktorých cieľom je zamedziť prístup Rómov k sociálnemu bývaní. Prešovské zastupiteľstvo nedávno ustanovilo podmienku, že aspoň jeden člen rodiny musí byť zamestnaný, aby si táto rodina mohla nárokovať bývanie v sociálnych bytoch. Vzhľadom na vysokú nezamestnanosť Rómov v prešovskom okrese, spôsobuje táto podmienka v praxi to, že

³⁷ ERRC vlastní kópiu tohoto listu, datovaného 7. mája 2004

tisíce Rómov sa nemôžu uchádzať o sociálne bývanie.

- Otázky slobody pohybu/rozhodnutia úradov brániace Rómom v slobodnom pohybe a výbere miesta bydliska alebo aktivity miestnych obyvateľov brániace pristáhovaniu sa Rómom do určitých oblastí (prípady keď orgány verejnej moci týmto krokom nezabránili)

Rómovia na Slovensku často poskytujú správy o aktivitách miestnych obyvateľov, niekedy s pasívnou alebo aktívnou podporou miestnych úradov, ktorými sa snažia zamedziť, aby si Rómovia odkúpili alebo prenajali nehnuteľnosti mimo segregovaných osád. ERRC a Nadácia Milana Šimečku uskutočnili v Abrahámovciach, v okrese Prešov, v septembri 2003 rozhovory s rómskou rodinou, ktorá si plánovala postaviť rodinný dom na zdedenom pozemku. Počas stretnutia s miestnym starostom bolo rodine naznačené, že starosta nemá záujem o to, aby sa počet Rómov v obci zvýšil a spraví všetko preto, aby výstavbe domu zabránil. Členovia ďalšej rómskej rodiny sa v Letanovciach stretli s obdobným prístupom a v obci, kde si chceli postaviť dom, sa im pozemok zakúpiť nepodarilo. Majitelia pozemkov sú nerómovia a automaticky odmietli odpredať pôdu Rómom. Na otázku prečo v Letanovciach nie sú Rómovia, odpovedal jeden miestny neróm: "Nech len Rómovia zostanú v ich osade. My ich tu nechceme. Stačí, že sem chodia na poštu, na miestny úrad a do obchodov. Robia kopec neporiadku a smrdia. Nech sú od nás tak ďaleko, ako sa len dá." Rómske ponuky na odkúpenie pozemkov alebo domov boli odmietnuté aj v Spišských Tomašovciach, Svinej a v mnohých ďalších lokalitách.

- Prekážky pri užívaní pôdy/zamietnutia žiadostí o vydania stavebných povolení

V niekoľkých obciach – najmä na vidieku – informovali Rómovia o mnohých neopodstatnených zamietnutiach alebo o obštrukciách pri získavaní stavebných povolení.

- Rómovia z obce Torysa, okres Sabinov, upozornili v septembri 2003 výskumníkov ERRC a Nadácie Milana Šimečku na prípad, keď sa pokúšali získať vlastnícke práva k pozemkom, kde mali postavené svoje obydlia, aby si mohli následne nárokovat' pozemky, na ktorých sa mali v budúcnosti stavať nové sociálne byty. Obecné zastupiteľstvo (zložené výlučne z nerómov) a starosta obce v tejto veci od septembra 2003 nepodnikli ešte žiadne kroky, odvolávajú sa na "komplexný a zložitý spôsob zjednodušovania registrácie pozemkov" a na nedostatočné finančné prostriedky.
- V obci Tuhiná, okres Prešov, obývali od septembra 2003 Rómovia pozemok, ktorého vlastník nebol zatiaľ jednoznačne určený. Napriek početným pripomienkam zo strany miestnych Rómov, nepodnikol obecný úrad v tejto veci ešte vôbec nič.
- V obci Telgárt, okres Brezno, úrady opakovane od septembra 2003 odmietajú udeliť jednému rómskemu mužovi stavebné povolenie, aby mohol začať s výstavbou domu na pozemku, ktorého je právoplatným vlastníkom. Obecný úrad povolenie odmieta vydať aj napriek tomu, že za žiadateľom stojí jedna celoslovenská mimovládna organizácia a niekoľko vládnych inštitúcií.

- Sociálne bývanie/pridelovanie sociálneho bývania

V priebehu dokumentácie spomínaného výskumného projektu týkajúceho sa práv na bývanie, ERRC a Nadácia Milana Šimečku požiadali o expertnú analýzu slovenského právnik. Analýza sa zaoberala okrem iného aj pridelovaním sociálneho bývania slovenským Rómom. Uvádzame časť tejto analýzy (*analýza je z roku 2003*):

"Nasledujúce faktory vážne komplikujú akékoľvek projekty sociálneho bývania:

- i. Až v tomto roku Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja pripravilo návrh zákona o štátnej správe pre územné plánovanie, stavebný poriadok a bývanie, avšak tento ešte nebol prijatý. Navyše návrh zákona v súčasnej podobe sa nezmieňuje o žiadnych špecifických administratívnych povinnostiach vo vzťahu k sociálne vylúčeným alebo chudobným skupinám obyvateľstva. Bez takejto povinnosti však akékoľvek projekty sociálneho bývania budú stále úplne závisieť len na dobrej vôli tej-ktorej obce a obce nebudú mať teda takúto explicitnú zodpovednosť.
- ii. Problematika sociálneho bývania nebola v ostatných rokoch prioritou. Tento záver vyplýva napríklad z vládnej *Koncepcie rozvoja bytovej politiky* z roku 1999 a z *Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2005 s výhľadom do roku 2010* z roku 2000. Prvý materiál neobsahuje žiadnu zmienku o sociálnom bývaní a v druhom dokumente nachádzame iba všeobecné konštatovania

- o tejto problematike a vymenované úlohy sú úplne nedostatočné v porovnaní so skutočnými potrebami. Ani jeden z týchto dokumentov nespomína špecifickú situáciu bývania Rómov.
- iii. Situácia bývania Rómov nie je považovaná za súčasť všeobecnej politiky bývania, ale skôr za špecifický problém rómskej populácie a preto sa stretávame s tendenciou diskutovať o riešení iba v kontexte zúženého chápania – teda v kontexte samostatnej „rómskej politiky“ a najlepšie s finančnou pomocou Európskej únie.“

[...]

"V praxi sú rozhodnutia o výstavbe bytov a pridelení sociálnych bytov v plnej rozhodovacej právomoci miestnych volených štruktúr, čo samozrejme znamená zvýšenú možnosť korupčného správania alebo rasovej diskriminácie. Vo väčších mestách sa stáva, že Rómovia žiadajú o sociálny byt, avšak tento im nie je pridelený, alebo ak áno, tak len v prípade, že miestna samospráva realizuje špeciálny program zameraný na bývanie Rómov.“

"Empirickým záverom tejto analýzy je konštatovanie, že Rómovia majú k dispozícii často iba „rómske programy bývania“, čo vo všeobecnosti značne blokuje akúkoľvek integráciu."³⁸

Počas výskumu zameraného na stav bývania na Slovensku sa ERRC a Nadácia Milana Šimečku v neposlednom rade stretli aj s opakovanými sťažnosťami na vysoké nájomné za sociálne bývanie – nájomné bolo často krát rovnako vysoké ako pri bytoch vyššieho štandardu.

Rasová segregácia je najväčším a najrozšírenejším problémom v oblasti bývania Rómov. Ukážkovým príkladom tejto skutočnosti je Luník IX v Košiciach. Mesto Košice, druhé najväčšie na Slovensku, na základe politického rozhodnutia mestských orgánov postupne od roku 1995 vystavovalo Rómov z centra mesta a ubytovávalo ich na sídlisku Luník IX. Zároveň však poskytovalo byty nerómskym občanom z Luníku IX na iných sídliskách, aby sa mohli vystaňovať a uvoľniť byty pre nových obyvateľov Luníka IX. V roku 2002 sa z Luníka IX vystaňoval posledný nerómsky nájomník, nechávajúc tak za sebou čisté – a extrémne subštandardné, geto obývané len jedným etnikom. Prioritou politiky sociálnej inklúzie slovenskej vlády by malo byť preto okamžité zastavenie a zvrátenie škodlivých následkov, ktoré vznikajú na základe tejto politiky mesta a urýchlené odvrátenie segregácie Luníka IX. V iných oblastiach Slovenska existuje silná potreba zhodnotiť nové bytové projekty a zvážiť či sú alebo nie sú rasovo segregované. Niekoľko nových projektov, ktorých cieľom je poskytnúť Rómom bývanie, je umiestnených niekoľko kilometrov od mestských alebo obecných centier a zdá sa, že sú výsledkom snáh o vytlačenie Rómov ďaleko od mestských obydli, obytnej infraštruktúry a verejných služieb vrátane škôl.

V iných prípadoch sme zaznamenali, že obecné zastupiteľstvá povolili rómske rozvojové projekty iba ak mali byť situované na izolovaných miestach. V septembri 2003, napríklad starostovia obcí Letanovce, Hrabušice, Arnutovce, Spišské Tomášovce a Spišský Štvrtok prijali rozvojový projekt navrhnutý vládou a financovaný Európskou Úniou len pod podmienkou, že bude prebiehať v izolovanej komunite Strelníky. Ďalšie lokality, v ktorých sú plánované, alebo sa už implementovali rasovo segregované projekty bývania sú Nitra a Prešov.

V obci Svinia napríklad, napriek skoro desaťročnému medzinárodnému projektu, do ktorého sú medzi inými zapojené aj kanadská rozvojová agentúra (Canadian International Development Agency - CIDA) a americká mimovládna organizácia Habitat for Humanity, zostáva táto obec, vďaka prekážkam zo strany obecného zastupiteľstva a zo strany (mnohých) členov nerómskej komunity, i naďalej radikálne segregovaná. Obecné zastupiteľstvo prijalo 1. apríla uznesenie 34/2003, v ktorom poslanci „schválili ukončenie aktivít, ktoré v súčasnosti v obci prebiehajú pod vedením organizácií Habitat for Humanity a CIDA“.

Ďalším príkladom je obec Dobšiná, ktorej mestskí poslanci 30. marca 2002 prijali uznesenie, schvaľujúce plán na výstavbu bytov nižšieho štandardu pre miestnych Rómov. Približne 1800 Rómov žije v Dobšinej v zúfalých

³⁸ expertnú analýzu vypracoval Laco Oravec v rámci projektu Obhajoba práv Rómov na bývanie na Slovensku, na ktorom spolupracovali ERRC, Nadácia Milana Šimečku a COHRE

podmienkach. Väčšina obydli sú chatrče alebo domy pozliepané z kartónu, bez pitnej vody, WC či kanalizácie. Po tom, ako boli obyvatelia Dobšinej upovedomení o uznesení zastupiteľstva, rozhodli sa zostaviť päť člennú petičnú komisiu a spísali petíciu, ktorej obsah znie: “Nesúhlasím s vybudovaním bytov nižšieho štandardu pre ľudí cigánskeho pôvodu na území Dobšinej, pretože to spôsobí príliv neprispôsobivých občanov cigánskeho pôvodu z okolitých obcí, okresov a regiónov.” Petíciu podpísalo viac ako 2700 obyvateľov Dobšinej. Poslanci zobrali petíciu na vedomie a jednohlasne odhlasovali uznesenie, ktorými zrušili plánovanú výstavbu rómskych bytoviek. ERRC je v súčasnosti zapojené do súdneho procesu v tejto kauze.

Zatiaľ čo nie všetky osady sú segregované, počet tých, ktoré jednoznačne sú, je alarmujúci. V posledných rokoch bolo veľké množstvo Rómov vyst'ahovaných so zámerom presunúť ich do segregovaných zón. Rómovia, hľadajúci ubytovanie v nesegregovaných štvrtiach sa veľmi často stretávajú so snahou miestnych obyvateľov a dokonca aj verejných činiteľov ako napríklad starostov a/alebo poslancov miestnych zastupiteľstiev, o zamedzenie ich prístupu do týchto štvrtí. V mnohých oblastiach Rómovia ani neprejavili snahu čeliť dlhodobo pretrvávajúcej segregácii, veriac, že by boli akékoľvek ich snahy aj tak neúspešné. Na záver treba dodať, že množstvo projektov bývania pre Rómov financovaných vládou alebo z medzinárodných zdrojov bolo v posledných rokoch realizovaných spôsobmi, ktoré bohužiaľ len prehĺbili rasovú segregáciu a to najmä kvôli nezaujmu o integrované rómske bytové projekty na miestnej úrovni.

Komplex otázok a problémov tykajúcich sa práva na primerané bývanie pre Rómov ako aj záruky nediskriminácie v oblasti bývania jasne naznačuje, že je potrebné aby vysoko postavení domáci politici primáli miestne a regionálne úrady k vyriešeniu problémov spätých s bývaním Rómov na Slovensku. 23. júna 2003 odoslali ERRC, Nadácia Milana Šimecku a Centre on Housing Rights and Evictions desaťstranový dokument ministrom výstavby a regionálneho rozvoja, Lászlóovi Gyurovszkému a ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny, Ľudovítovi Kaníkovi. Dokument obsahoval odporúčania pre verejnú politiku a návrhy legislatívnych zmien, ktorých cieľom je snaha, aby slovenský právny systém a politika naplnili záväzky vyplývajúce z medzinárodných dokumentov. *Kópia tohoto dokumentu je k dispozícii v kancelárii ERRC.*

Otázky súvisiace s hlášením pobytu

Veľké množstvo Rómov na Slovensku nemá prístup k širokej škále základných služieb, nevyhnutných pre realizáciu elementárnych ekonomických a sociálnych práv len preto, lebo nemajú trvalý pobyt v mieste, kde fakticky žijú. Slovenské právne normy tykajúce sa trvalého pobytu sú nejasné, avšak vo všeobecnosti by malo platiť, že na pridelenie právoplatného trvalého pobytu v určitom mieste je potrebné, aby dotýčny žiadateľ predložil platný občiansky preukaz a dokumenty potvrdzujúce právo tohoto jedinca na užívanie bytu či iných obytných miestností, alebo aspoň písomný súhlas majiteľa bytu alebo nájomcu, potvrdzujúci, že žiadateľ daný byt obýva. Vzhľadom k tomu, že väčšina Rómov žije v neformálnych osadách a teda nespĺňajú túto druhú podmienku, nemajú mnohí – najmä rómske ženy – doklad o trvalom pobyte a sú často evidovaní v mieste narodenia. Z tohoto dôvodu, alebo jednoducho preto, že nežijú v mieste svojho narodenia, nemá veľké množstvo Rómov prístup k základným službám, alebo je ich prístup k týmto službám značne limitovaný.

To, že nie sú prihlásení na trvalý pobyt, zabraňuje Rómom v ich obci vo vykonávaní základných politických práv, ako napríklad právo voliť a byť volený vo voľbách do obecných funkcií. Neschopnosť či nezaujem miestnych úradov prihlásiť Rómov k trvalému pobytku v danom mieste, bráni Rómom aj v tom, aby mohli akokoľvek ovplyvniť miestnu politiku.

Výsledkom prípadov, keď v minulých rokoch Rómovia emigrovali do zahraničia, ale neskôr sa rozhodli vrátiť, či boli proti svojej vôli navrátení, môže byť vytvorenie špecifickej spoločenskej klímy, v ktorej sú mnohí jedinci vystavení hrozbe vylúčenia zo spoločnosti. Dôvod k tejto obave je nasledovný: slovenské právo predpokladá, že všetci občania majú niekde na území republiky zaregistrovaný trvalý pobyt. V roku „nula“ (1989) tomu tak až na niekoľko málo výnimiek skutočne bolo. Slovenské právo však zároveň vyžaduje, aby osoby “žijúce trvalo v zahraničí” zrušili svoj trvalý pobyt na Slovensku. V mnohých prípadoch slovenské úrady údajne vymazali z

miestnych registrov Rómov, ktorí odišli do zahraničia. V takomto prípade je možné, že počet Rómov bez registrovaného pobytu stále rastie. ERRC nie je známy žiaden vládny program, ktorý by sa zaoberal týmto problémom.

Na záver treba spomenúť, že v niekoľkých prípadoch sa obecné úrady pokúsili o 'vyškrtnutie' Rómov z miestnych registrov. Obecné zastupiteľstvo v Letanovciach napríklad prijalo 28. júna 2001 uznesenie č. 21/28.6.2001, ktoré "ukončuje k 1. augustu 2001 trvalý pobyt občanov žijúcich v cigánskej osade Letanovce." Napriek zákroku Splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity a správy parlamentnej komisie odmietlo obecné zastupiteľstvo zrušiť svoje rozhodnutie. Súd následne vyhlásil uznesenie za neplatné, ale od októbra 2003 žije v letanovskej osade približne 60 Rómov, ktorí, napriek tomu, že sa tu mnohí z nich narodili, nemajú tu trvalý pobyt. Podobná situácia je aj osade Vilčurňa pri Spišskej Novej Vsi, kde z celkového počtu asi 1000 Rómov, tu z nich má evidovaný pobyt len 727.

Diskriminácia v prístupe k verejným službám

ERRC už v minulosti upozornilo Výbor na prípady diskriminácie v prístupe k verejným službám a to najmä v spojitosti s prípadom Miroslava Lacka, Róma, ktorého odmietli obslúžiť v jednej z košických reštaurácií; prípad bol predložený Výboru vo forme individuálnej sťažnosti. V nedávnej minulosti bolo ERRC informované svojou partnerskou organizáciou, Liga aktivistov pre ľudské práva, o niekoľkých ďalších prípadoch diskriminácie v prístupe k verejným službám. Konkrétne:

- Pána Vojtecha Rigu, učiteľa v obci Vranov nad Topľou, a dve rómske dievčatá, G.L. a P.N., odmietli obslúžiť v reštaurácii Modrá Perla vo Vranove nad Topľou. Keď sa pán Rigo spýtal či je to preto, že je Róm, čašníčka mu údajne odpovedala, že on len plní príkazy vedúceho. Pán Rigo nasledujúci deň oznámil prípad na polícii a spolu s G.L. a P.N. vypovedali o správaní, ktoré si predchádzajúceho dňa vytrpeli. Podľa LHRA však polícia odovzdala súdu iné výpovede, nepodpísané svedkami, na základe ktorých Okresný súd vo Vranove nad Topľou návrh zamietol. Súd údajne odmietol vypočuť ďalších svedkov, ktorí tvrdili, že rovnako aj ich odmietli pri iných príležitostiach v reštaurácii Modrá Perla obslúžiť. Prípad je v súčasnosti v odvolacom konaní na krajskom súde.³⁹
- LHRA zorganizovala 6. mája 2003 test v Pizzérii GT v obci Záhorská Ves, počas ktorého odmietli obslúžiť štyroch rómskych testerov (pozn. osoby uskutočňujúce test) odvolávajúci sa na to, že nemajú "klubovú kartu". Dvoch nerómskych testerov, ktorí tiež nemali "klubovú kartu" obslúžili len chvíľu predtým. Spomínaní dvaja nerómski tester, ktorí počuli čašníčku ako Rómom vysvetľuje, že ich nemôže obslúžiť, sa čašníčky nahlas opýtali: "Je toto klub?", na čo im ona naznačila, aby mlčali. Po tom ako rómski tester opustili pizzériu, opýtali sa nerómski tester ešte raz či je GT Pizzéria klub. Odpoveď bola: "Nie, ale cigánov neobsluhujeme." Sťažnosť zaslaná na Okresný súd v Malackách je v súčasnosti prejednávaná.⁴⁰
- LHRA zorganizovala 26. septembra 2003 test v kaviarni Alfredo Espresso, počas ktorého dostali dvaja rómski tester naservirované zákusky na papierové tácky (na znamenie toho, že ich nemajú jesť v priestoroch kaviarne), hneď po tom ako boli nerómski tester obslúžení normálnym spôsobom. Po tom ako sa rómski tester opýtali, či môžu v kaviarni zostať, im čašníčka oznámila, že si musia vziať zákusky von. Po ich odchode, sa nerómski tester opýtali čašníčky prečo nebolo Rómom dovolené skonzumovať zákusky v kaviarni. Čašníčka odpovedala len: "Rómom neobsluhujeme." Keď dostala otázku, prečo je tomu tak, odpovedala "To sú inštrukcie manažmentu. Ak by sme obslúžili jedného, prišli by ďalší." Žaloba v súvislosti s týmto prípadom je v súčasnosti na Okresnom súde v Malackách.⁴¹

³⁹ podľa podkladov LHRA, z interných zdrojov ERRC

⁴⁰ podľa podkladov LHRA, z interných zdrojov ERRC

⁴¹ podľa podkladov LHRA, z interných zdrojov ERRC

Etnické štatistické údaje

Nedostatok dôveryhodných štatistických údajov o situácii Rómov zaťažuje v súčasnosti skoro všetky sektorové oblasti. Avšak ani v oblastiach, v ktorých mimovládne organizácie úspešne zdokumentovali závažnú rasovú nerovnosť, nepoužila vláda tieto údaje vo svojich správach medzinárodným inštitúciám. Táto skutočnosť sa dá dobre zdokumentovať na príklade horeuvedenej diskusie o vzdelávaní rómskych detí. Komentujúc tento problém, Výbor OSN pre ľudské práva v roku 2003 konštatoval:

„Výbor vzal na vedomie stanovisko delegácie, ktorá sa odvoláva na nedostatok štatistických dát v súvislosti so situáciou Rómov ako aj žien. Výbor však zdôrazňuje dôležitosť týchto dát pri vyhodnocovaní a riešení možných nerovností a spôsobov diskriminácie zo strany zmluvného štátu. Výbor je ďalej znepokojený veľkými nezrovnalosťami medzi oficiálnymi údajmi zo sčítania ľudu a údajmi poskytnutými mimovládnymi organizáciami v otázke početnosti rómskej populácie. Takéto podhodnotenie môže mať významný vplyv na pozíciu Rómov vo verejnom živote, vrátane uplatňovania práv, napríklad podľa Zákona o používaní jazykov menšín (paragrafy 2, 3 a 26).”

„Uvedomujúc si síce komplexný charakter zbierania takýchto dát, Výbor vyzýva zmluvný štát, aby podnikol opatrenia zamerané na zbierania dát, metódami kompatibilnými s princípom ochrany dát tak, aby odzrkadľovali súčasný stav rómskej populácie, ako aj postavenie menšín a žien v spoločnosti. A to aj v oblasti zamestnávania tak vo verejnom, ako aj súkromnom sektore.“⁴²

Na Slovensku neexistuje jasný prejav toho, že by vláda uskutočňovala etnický monitoring, ktorý by siahal ďalej než je len zozbieranie údajov v oblastiach považovaných za dôležité len z dôvodu rasistických domniek. Rozsiahle dáta sú napríklad k dispozícii o rómskej pôrodnosti a ďalších sférach tykajúcich sa demografie, zjavne kvôli rozšíreným obavám, že by Rómovia mohli na Slovensku prevýšiť počet etnických Slovákov. V podobnom tóne uvádzala donedávna webová stránka ministerstva spravodlivosti štatistické tabuľky o “trestnej činnosti cigánov”.

Nie je jasné ako bude slovenská vláda schopná vyhodnotiť efektívnosť politík zameraných na boj proti rasovej diskriminácii Rómov alebo na inklúziu Rómov do spoločnosti, ak najprv nevyrieši problém štatistickej nedostatočnosti v oblastiach ako je zaraďovanie rómskych detí v školách alebo násilné vysťahovanie rómskych nájomníkov (v porovnaní s nerómami).

Ochrancovia ľudských práv

Osoby zaoberajúce sa ľudskými právami na Slovensku museli za svoje činy niekoľkokrát čeliť hrozbám trestného stíhania. Počas celého roku 2003 napríklad, niektoré slovenské úrady tvrdili, že začnú stíhať autorov správy Telo a Duša: Násilné sterilizácie a iné útoky na reprodukčnú slobodu Rómov na Slovensku (správa o vynútených sterilizáciách rómskych žien na Slovensku) vypracovanej Centrom pre reprodukčné práva a miestnymi partnermi. Slovenské úrady pri viacerých príležitostiach oznámili, že ak sa tvrdenia autorov ukážu ako nepravdivé, obvinia autorov zo “šírenia poplašnej správy“. Ak budú tvrdenia pravdivé, obvinia ich za „neoznámenie trestného činu“. ERRC bolo svedkom takéhoto úmyselného správania sa slovenských úradníkov najmä k jednej z autoriek správy, k slovenskej právničke, ktorú označili za “konkrétne zodpovednú” za “poškodenie slovenskej povesti v zahraničí”, ktoré publikovanie správy údajne spôsobilo. Slovenska vláda sa od tejto vyhrážky rozhodla upustiť až po tlakoch zo strany medzinárodných agentúr. Komentujúc tuto epizódu, skonštatoval v auguste 2003 Výbor OSN pre ľudské práva:

⁴² United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para.19

„Výbor je znepokojený zastrašovaním autorov publikácie "Telo a duša" zo strany vládnych predstaviteľov hrozbami trestného stíhania podľa § 199 Trestného zákona za „šírenie poplašnej správy“. Aj keď Generálna prokuratúra SR Výbor uistila, že obvinenia proti autorom správy zamietla, Výbor sa naďalej obáva, že tento prípad môže mať vplyv na uplatňovanie slobody prejavu, najmä medzi ľudskoprávnymi aktivistami.“

„Zmluvný štát by mal zabezpečiť, aby ustanovenia Trestného zákona neboli použité takým spôsobom, aby jedincov odradili od uplatňovania si svojho práva na slobodu prejavu, a to najmä v súvislosti s obhajcami ľudských práv, ktorí realizujú nezávislé výskumy a publikujú ich závery.“⁴³

ERRC je informované o ďalších prípadoch, kedy rómskym alebo iným aktivistom za ľudské práva hrozili úrady trestným stíhaním za také činy ako uverejnenie informácií o porušovaní ľudských práv. Súčasný slovenský Trestný zákon obsahuje ustanovenia, ktoré sa dajú ľahko zneužiť na šikanovanie aktivistov za ľudské práva a ich obvinenie z takých trestných činov ako je napríklad “ohováranie republiky”.

Slovenská vláda nedávno navrhla zmeny v slovenskom Trestnom zákone. Návrh nového zákona je od 23. júla 2004 v Národnej rade Slovenskej republiky. Obsahuje aj návrh nového § 331, ktorý, ak by bol parlamentom schválený, vytvorí právny rámec pre potrestanie ohovárania verejného činiteľa. Navrhnutý článok 331 znie: „Kto hrubo urazí alebo ohovorí orgán verejnej moci pri výkone jeho právomoci alebo pre tento výkon, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“ Vzhľadom na opakované vyhrážky voči ochrancom ľudských práv a odvolávanie sa na podobné ustanovenia existujúceho Trestného zákona, ERRC rázne odporúča, aby sa od schválenia spomínaného § 331 upustilo.

⁴³ United Nations Human Rights Committee, 2003 Concluding Observations on Slovakia, 22 August 2003, CCPR/CO/78/SVK, para. 15

Odporúčania

V duchu informácií, ktoré sme uviedli, ERRC odporúča aby vláda Slovenskej republiky podnikla nasledovné kroky:

- Bez odkladu ratifikovať Protokol č.12 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ako aj ustanovenia Revidovanej európskej sociálnej charty
- Zaisťiť, že ohováranie jednotlivcov na základe ich rasy, etnicity, farby pleti alebo národnosti zostane aj podľa nového slovenského zákona trestným činom.
- Neodkladne a nestranné vyšetriť prípady násilia voči Rómom a postihnúť páchatel'ov týchto trestných činov v najširšom rozsahu ako to zákon umožňuje; vypracovať verejné smernice pre orgány činné v trestnom konaní a súdy na identifikáciu, vyšetrovanie a potrestanie rasovo motivovaných trestných činov.
- Prijat' účinné opatrenia na prevenciu, identifikáciu a tam, kde je to potrebné, aj potrestanie prejavov rasovej zaujatosti v súdnom systéme.
- Verejne priznať a odsúdiť prax vynútenej sterilizácie; ustanoviť nezávislý orgán, ktorý systematicky a nestranné preskúma tvrdenia o vynútených sterilizáciách a odsúdi zodpovedné osoby v najširšom rozsahu ako to zákon umožňuje; vytvoriť jednoduché postupy na odškodnenie obetí, vrátane obetí z minulého obdobia.
- Zaisťiť efektívnu nápravu v prípadoch diskriminácie Rómov v oblasti školstva, zamestnania, bývania, zdravotnej starostlivosti, sociálnych služieb a prístupu k verejným službám.
- Zakázať praktizovanie rasovej segregácie rómskych detí v špeciálnych školách a triedach, vrátane špeciálnych tried pre mentálne postihnuté deti, ako aj iné formy rasovej segregácie v školskom systéme. Zaviesť komplexný plán desegregácie škôl tak, aby si mohli všetky rómske deti uplatniť svoje právo na vzdelanie; zapojiť všetkých rómskych žiakov do bežných tried a tam, kde je to nutné, vypracovať a zaviesť adekvátne financované a personálne zabezpečené programy zamerané na prechod od segregovaného k integrovanému vyučovaniu. Navrhnuť predškolské programy pre rómske deti, aby sa naučili hlavný vyučovací jazyk a aby dosiahli stupeň pripravenosti, ktorý im zaisťí rovnocenný štart v prvých triedach základných škôl. Vyvinuť a zaviesť do vzdelávania alebo školy pre dospelých určené na nápravu negatívneho dedičstva subštandardného vzdelávania a nezaškolenia Rómov v minulosti.
- Zabezpečiť istotu právnej formy bývania obyvateľom rómskych komunít a osád a ochraňovať obyvateľov pred nútenými a svojvoľnými vyst'ahovaniami, ako aj pred segregáčnymi praktikami.
- Vyvinuť programy, ktoré zabezpečia priznanie legálneho pobytu všetkým osobám žijúcim na danom mieste a rovnako zaisťia, že nebude možné, aby miestne úrady svojvoľne odmietli zaregistrovať Rómov ako miestnych obyvateľov.
- V kontexte prijatia nového slovenského trestného zákona, vypustiť z návrhu také ustanovenia ako „ohováranie verejného činiteľa“, ktoré môžu byť zneužit' na zastrašovanie aktivistov pre ľudské práva alebo v iných prípadoch na utlmenie verejných diskusií.
- Napraviť súčasný nedostatok štatistických údajov týkajúcich sa situácie Rómov v sektorových oblastiach nevyhnutných pre sociálnu inklúziu, vrátane štatistických údajov porovnávajúcich situáciu Rómov a nerómov v oblastiach ako vzdelávanie, zamestnanie, bývanie, zdravotná starostlivosť, prístup k sociálnym službám a prístup k spravodlivosti.
- Poskytnúť bezplatnú právnu pomoc členom znevýhodnených skupín, vrátane Rómov a osôb v núdzi.
- Na všetkých úrovniach verejne odsúdiť rasovú diskrimináciu Rómov a iných osôb a dať jasne najavo, že nie je ochotná tolerovať rasizmus.